

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för ABM

Biblioteks-och informationsvetenskap

Många språk – många möjligheter eller många svårigheter?

Folkbibliotekens försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än
svenska i Uppsala

Tünde Blomqvist

Magisteruppsats, 20 poäng, vt 2007

Institutionen för ABM

Handledare: Rosemarie Fiebranz

Uppsatser inom biblioteks-och informationsvetenskap, nr 387

ISSN 1650-4267

Innehållsförteckning

INLEDNING.....	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
DISPOSITION.....	6
BAKGRUND	6
<i>Internationella biblioteket</i>	9
NÅGRA BEGREPP	10
<i>Mångkultur</i>	10
<i>Modersmål</i>	11
<i>Etnicitet</i>	12
FORSKNINGSÖVERSIKT	15
INTERNATIONELL FORSKNING.....	16
FORSKNINGSLÄGET I SVERIGE	18
SAMMANFATTNING	21
TEORETISK RAM.....	22
INSTITUTIONELL TEORI.....	22
MINA TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	25
METOD OCH URVAL	27
VAL AV METOD	27
<i>Bearbetning av intervjuer</i>	29
AVGRÄNSNINGAR.....	30
<i>Val av informanter</i>	30
INTERVJUERNA	31
REDOVISNINGSSÄTT	32
UNDERSÖKNINGENS RESULTAT OCH ANALYS	33
PRESENTATION AV INFORMANTER.....	33
BIBLIOTEKARIERNAS HJÄLPMEDEL.....	34
<i>Bibliotekstjänst</i>	35

<i>Internationella biblioteket</i>	36
<i>Bokmässor, konferenser, möten</i>	37
<i>Omvärldsbevakning</i>	37
<i>Internet</i>	38
<i>Kommunens statistik över befolkningsstruktur</i>	39
<i>Önskade hjälpmedel</i>	40
<i>Sammanfattning</i>	40
FORMELLA REGLER	41
<i>Bibliotekslagen</i>	41
<i>Medieurvalsprinciperna</i>	43
<i>Budgetregler</i>	45
<i>Medieförsörjningsplan</i>	46
<i>Övriga regler</i>	48
<i>Kartläggning av språkgrupper i Uppsala – Pågående projekt</i>	48
<i>Vikten av formella regler</i>	49
<i>Sammanfattning</i>	50
INFORMELLA REGLER ELLER TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	51
<i>Inköp via Bibliotekstjänstens sambindningslista</i>	51
<i>Inköp via bokhandlare</i>	52
<i>Bedömning med hjälp av personliga kontakter</i>	54
<i>Tillgodoseende av efterfrågan, inköpsförslag och utlån</i>	56
<i>Samarbete mellan olika bibliotek</i>	57
<i>Hantering av gåvor</i>	60
<i>Sammanfattning</i>	61
FAKTORER SOM PÅVERKAR FÖRSÖRJNINGEN AV BÖCKER OCH TIDSKRIFTER PÅ	
FRÄMMANDE SPRÅK	61
<i>Budget</i>	61
<i>Kultur</i>	63
<i>Språk</i>	65
<i>Inköpskanaler</i>	66
<i>Sammanfattning</i>	67
BIBLIOTEKARIERNAS UPPFATTNING OM FÖRSÖRJNINGEN AV BÖCKER OCH TIDSKRIFTER PÅ	
FRÄMMANDE SPRÅK.....	67
<i>Målgrupper</i>	68
<i>Vikten med försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk</i>	69
<i>Förhållningssättet till försörjningsarbetet av böcker och tidskrifter på främmande språk</i>	70
<i>Sammanfattning</i>	71

SLUTDISKUSSION.....	72
FÖRHÅLLNINGSSÄTTET TILL FÖRSÖRJNING AV BÖCKER OCH TIDSKRIFTER PÅ FRÄMMANDE SPRÅK	72
KOPPLINGEN MELLAN FORMELLA OCH INFORMELLA REGLER	74
SKILLNADER MELLAN BIBLIOTEKEN	75
HJÄLPMEDEL FÖR FÖRBÄTTRING AV FÖRSÖRJNINGSPÅRBEJDET	76
SAMMANFATTNING	79
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	81
TRYCKT MATERIAL	81
ELEKTRONISKT MATERIAL.....	83
BILAGA.....	85
INTERVJUGUIDE	85

Inledning

Folkbiblioteken fungerar i dagens samhälle som kunskapscentra, informationscentra och bildningscentra, och tack vare sina tjänster är de de mest besökta offentliga institutionerna. Deras verksamhet är förknippad med värden som informationsfrihet, demokrati och bildning. De är kulturinstitutioner som erbjuder böcker, tidskrifter, musik, filmer, dataspel, men som också anordnar utställningar, sagostunder, musikkvällar, debatter och andra evenemang. Denna mångfald av erbjudna medier och tjänster resulterar i mångfald också vad gäller biblioteksanvändarna. Biblioteket anses vara en plats där skillnaderna respekteras och mångfalden uppfattas som en tillgång.¹

Enligt Unesco Public Library Manifesto förväntas folkbiblioteken dels fungera som kunskapscentra för alla användare, dels främja kulturell mångfald.² Institutioner där inte bara olika typer av medier erbjuds utan där också olika språk och kulturer möts kan karakteriseras av kulturell mångfald. Kulturell mångfald innefattar både betydelsen av mångfald som handlar om olika verksamhetsformer, konstformer, uttryckssätt och betydelsen av mångkultur som vanligtvis handlar om olika etniska tillhörigheter.³ Det är dock inte lätt att uppfylla kraven för mångfald, inom vilket bland annat ingår att erbjuda medier på flera olika språk. Hur agerar folkbiblioteken som kulturinstitutioner för att kunna uppfylla detta krav?

Mitt intresse för medieutbud och medieförsörjning på andra språk än svenska väcktes när jag flyttade till Sverige och för första gången besökte stadsbiblioteket i Uppsala. Mediebeståndet på ungerska (vilket är mitt modersmål) var utifrån ett användarperspektiv ganska magert, och bestod av dels gamla, dels intetsägande böcker. Jag undrade varför och hur biblioteket valde just dessa böcker på ungerska till sitt bestånd.

Jag anser dock att medier och bibliotekstjänster på andra språk än svenska inte enbart är betydelsefulla för personer som har andra modersmål än svenska.

¹ Peralta, Amanda, 2000, "Mångfald och möjligheter", s. 118.

² Höglund, Lars, 2004, "Ändrade biblioteks- och informationsvanor", s. 309.

³ Malm, Krister, 2004, "Mångkulturella institutioner eller institutionernas mångfald", s. 107.

Därför undviker jag uttryck som ”invandrarverksamhet”, ”invandrarlitteratur”, ”invandrarbibliotekarie”, ”medier för invandrare”, m.m. När det förekommer liknande uttryck i uppsatsen hänvisas det till litteratur som använder sådana termer. Jag anser att dessa benämningar begränsar och ger en felaktig bild av användare som utnyttjar biblioteksbeståndet av medier på andra språk.⁴ Å ena sidan innefattar de personer som aldrig invandrat till Sverige utan föddes i landet, men en eller båda av deras föräldrar föddes utomlands, å andra sidan utesluter beteckningarna en annan stor tänkbar målgrupp till dessa medier, eftersom det nämligen finns många användare som har svenska som modersmål som till exempel läser böcker och tidskrifter på engelska, franska, norska, osv. (språk som enligt de gamla biblioteksbegreppen inte nämns som ”invandrarspråk” utan snarare som ”skolspråk”). I uppsatsen använder jag uttrycken ”främmande språk” eller ”andra språk än svenska” trots att jag är medveten om att även begreppet ”främmande språk” kan vara känsligt eftersom ibland kan det uppfattas som diskriminerande. Jag använder det dock helt neutralt utan varken positiv eller negativ laddning.

Användare med svenska som modersmål kan även vara intresserade av medier på andra språk om de talar till exempel ett främmande språk, har bott i länder eller ska flytta/resa till länder där det talas respektive språk, är gifta med någon som talar respektive språk eller är man bara intresserad av att lära sig ett nytt språk eller förbättra sina språkkunskaper.

Förutom de här två grupperna (användare som bor i Sverige men har annat modersmål än svenska och svenskar som pratar ett främmande språk) kan en annan tänkbar målgrupp vara personer som bor tillfälligt i Sverige (turister, utbytesstudenter, gästforskare, säsongarbetare, osv.).

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att studera försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på några folkbibliotek i Uppsala. Jag jämför hur bibliotekarierna på olika bibliotek i praktiken förhåller sig till befintliga formella regler och hur de arbetar utifrån sina egna informella regler.

⁴ Invandrare är en person som flyttar från ett land till ett annat för att bosätta sig där en längre tid (enligt folkbokföringen i Sverige under minst ett år). Begreppet invandrare är ospecificerat och kommer inte in i utlänningslagen. Det går inte att uttala sig om antalet invandrare utan att ange om man avser personer som är utländska medborgare, utrikes födda eller medlemmar av andra generationen inflyttade (d v s personer som själva är födda i Sverige men med minst en utrikes född förälder). *Nationalencyklopedin* www.ne.se
Uppslagsord: Invandrare (070428)

Syftet i en vidare bemärkelse är att ge ett underlag för en ökad förståelse för behovet av en bra fungerande svensk biblioteksverksamhet som huvudsakligen står för medier på andra språk än svenska.

Undersökningen utgår från följande frågeställningar:

Vad finns det för formella och informella regler vid försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska? Hur påverkar dessa regler arbetet med förvärv?

Hur går den ansvarige bibliotekarien tillväga vid förvärv av böcker eller tidskrifter på andra språk än svenska?

Vad har bibliotekarien för hjälpmedel vid förvärv på främmande språk som hon/han inte behärskar själv?

Vilka faktorer påverkar utbudet av böcker och tidskrifter på främmande språk på folkbiblioteken i Uppsala?

Hur uppfattar bibliotekarierna medieförsörjningen på andra språk än svenska vad gäller dess målgrupper och vikt?

Disposition

Härnäst kommer jag att placera min undersökning i en bakgrund om invandrapolitiken och den flerspråkiga biblioteksverksamheten samt presentera det Internationella biblioteket. Sedan förklarar jag några centrala begrepp som behandlas i samband med undersökningen.

Denna presentation följs av ett kapitel med internationell och svensk forskningsöversikt inom ämnet. Under teorikapitlet presenteras den institutionella teorin som undersökningen bygger på. Metodkapitlet beskriver den använda kvalitativa metoden och urvalet som gjordes.

Efter detta följer undersökningskapitlet där undersökningens resultat redovisas, analyseras och sätts in i ett större sammanhang genom kopplingen till tidigare forskning. Uppsatsen avslutas med ett diskussionskapitel och en sammanfattning. Sist följer en käll- och litteraturförteckning samt en bilaga.

Bakgrund

Fram till 1960-talet fanns ingen större anledning för svenska folkbibliotek att ha en flerspråkig biblioteksservice, eftersom målgruppen kom senare som ett resultat av invandringen. Olika invandrargrupper kom till Sverige redan i

samband med det andra världskriget (exempelvis finnar och balter). Visserligen kom grupper redan under 50-talet i samband med arbetskraftinvandringen, men de flesta av dem hade som modersmål språk som tillhörde de så kallade ”skolspråken” (till exempel tyska). Stora invandrargrupper som talade mer sällsynta språk började komma senare på 70- och 80-talen i samband med flykting- och asylinvandringen från länder som Chile, Iran, Turkiet och Etiopien.

De flesta bibliotek hade ett bokbestånd på engelska, franska och tyska samt ett smalare bestånd av spanska, italienska och ryska böcker. Dessa språk erbjöds på bibliotek eftersom de representerade språken som undervisades i skolor. På början av 70-talet fick biblioteken bidrag för att kunna utveckla sina tjänster för invandrare.⁵ I mitten på 70-talet rekommenderade staten genom Skolöverstyrelsen och Statens kulturråd att det skulle finnas tre böcker per invandrare på folkbiblioteken. I en studie från början av 1990-talet kallas detta för en kvantitativ norm i jämlikhetens tecken.⁶ Kommunernas bibliotekssatsningar styrdes mycket av den statliga kulturpolitiken från 1974. En kulturell jämlikhet eftersträvades genom att införa uppsökande verksamheter som ”Boken kommer”, invandrarverksamheter och arbetsplatsbibliotek.⁷

Svensk invandrar- och flyktingpolitik har från 1988 haft bland andra två huvudmål som kallades jämlikhetsmålet och valfrihetsmålet. Jämlikhetsmålet syftade till att ge invandrare samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter som till den övriga befolkningen. Detta betydde att alla grupper i samhället skulle ha likvärdiga möjligheter att bibehålla och utveckla sitt modersmål och att bedriva kulturell verksamhet. Folkbibliotekens roll i förverkligandet av jämlikhetsmålet var att erbjuda medier på svenska men också på modersmålet, och att informera invandrarna om deras möjligheter att få biblioteksservice. Såsom beståndet i övrigt skulle beståndet på invandrarspråk hållas aktuellt.⁸ Valfrihetsmålet innebar att medlemmar av språkliga minoriteter skulle kunna välja i vilken grad de ville bibehålla och utveckla den ursprungliga identiteten.⁹

⁵ *New methods and new media in library services to multicultural populations. The proceedings of the seminar, Eskilstuna, Sweden, August 15-17, 1990*, 1991, s. 44.

⁶ *En gång invandrare, alltid invandrare? Medieförsörjning till personer med utländsk bakgrund*, 1990, s. 7.

⁷ Ekbohm, Christina, 2003, *Var femte låntagare. Medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län*, s. 4

⁸ Golrang, Akbar, 1997, *Iranska invandrare och svenska bibliotek. En sociokulturell studie*, s. 109.

⁹ *En gång invandrare, alltid invandrare? Medieförsörjning till personer med utländsk bakgrund*, 1990, s. 7 f.

Sveriges invandrarpolitik ändrades under 90-talet. I stället för invandrarpolitik talar man om integrationspolitik, i stället för invandrarminister finns en integrationsminister.¹⁰ Under perioden 1992-2001 har Norge, Finland, Danmark och Sverige tagit ställning till Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter och Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk. År 2000 ratificerade Sverige Europarådets konvention om skydd för nationella minoriteter och den Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Därmed fick också Kulturrådet i uppdrag att utreda hur minoriteterna skulle få större utrymme i kulturlivet. I Norden har man alltså förbundit sig att stödja de nationella minoriteternas kulturella strävanden och möjligheter till språkbevarande. Sverige erkände fem nationella minoriteter och minoritetsspråk: sverigefinnar/finska, same/samiska, romer/romani, tornedalingar/meänkieli (tornedalsfinska) och judar/jiddisch. Samtidigt med detta har gränsdragningen gentemot de så kallade invandrarpråken blivit tydligare. Invandrarpråken utgör idag den enda språkkategori vars ställning inte definieras officiellt eller genom nationella språkpolitiska program.¹¹

Det flerspråkiga biblioteket befästs i bibliotekslagen år 1997. Bibliotekslagen kom till för att bland annat garantera alla medborgares rättighet till information oavsett ålder, etnisk bakgrund eller funktionshinder:

§ 8. Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl a genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.¹²

Idag finns det cirka 1,8 miljoner personer i Sverige som räknas vara invandare. Antingen är de födda utomlands eller har minst en förälder som är född utomlands. Bland dem är alltså många som har varit svenska medborgare i flera decennier men också personer som har aldrig haft något annat medborgarskap än svenskt.

Anledningen till att jag presenterar den här bakgrunden till invandrarpolitiken är att oftast har dessa beslut och program ändrat synen inom biblioteksvärlden på de flerspråkiga biblioteksverksamheterna. Trots att jag anser att dessa verksamheter borde vända sig även till andra målgrupper är det ändå invandrarna som politiker och bibliotekspersonal anser vara den främsta målgruppen medan andra eventuella låntagare lätt glöms bort.

¹⁰ *Biblioteket mitt i världen. Flerspråklig biblioteksverksamhet*, 1998, s. 26.

¹¹ *Litteraturens gränsland: invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, 2002, s. 12.

¹² Bibliotekslagen 1996: 1596

Internationella biblioteket

I samband med den nya bibliotekslagen 1997 började ett öppet flerspråkigt bibliotek planeras. Redan 1991 fanns en så kallad invandrarlånecentral i Stockholm som inrättades av statligt, regionalt och kommunalt stöd och som fungerade som en självständig enhet inom Stockholms stadsbiblioteks organisation. Dess huvuduppgift var att tillgodose landets behov av litteratur på andra språk än svenska genom fjärrlån och depositioner. Lånecentralen var dock stängd för allmänheten.

År 2000 öppnades Internationella biblioteket i Stockholm, också det i anslutning till Stockholms stadsbibliotek. Internationella biblioteket har sitt ursprung i invandrarlånecentralen som finns kvar, men som numera också är ett bibliotek öppet för allmänheten.

Internationella biblioteket fungerar som ett folkbibliotek, men tack vare sina specialsamlingar på cirka 130 olika språk är det också ett specialbibliotek. Bland dessa 130 språk är inte svenska, norska, danska med och inte heller de gamla "skolspråken" som engelska, franska och tyska. Undantag är också samiskan, som inte heller finns med bland bibliotekets språk.¹³

Internationella bibliotekets språkurval baseras på SAB:s klassifikationssystem som delar upp språk på följande sätt: I. svenska, II. danska, norska, engelska, tyska, franska, III. övriga språk.¹⁴ Internationella biblioteket har ett bestånd av böcker, tidskrifter/dagstidningar, världsmusik och videofilmer. Biblioteket fungerar som lånecentral för landets bibliotek vilket betyder att det måste förse alla folkbibliotek med medier på andra språk än svenska (och engelska, franska, tyska, danska, norska samt samiska). Biblioteket strävar efter att utgöra en resurs för kompetensutvecklingen av den mångspråkiga biblioteksverksamheten i Sverige och att bli en mångkulturell mötesplats. Dess ambition är att landets alla bibliotek ska kunna ta del av deras erfarenheter.¹⁵ Utifrån sina riktlinjer och ambitioner kan Internationella biblioteket förväntas vara en viktig resurs för folkbiblioteken runt i landet vad gäller medier på främmande språk.

¹³ För fjärrlån av samiska medier hänvisas till Samernas bibliotek i Jokkmokk.

¹⁴ Svensson, Malin, 2004, "Att utnyttja de andras kompetenser är det värdefulla". *En professionsteoretisk undersökning av personalens kunskaper i en mångspråkig biblioteksverksamhet*, s. 16.

¹⁵ Stockholms stadsbibliotek: <http://www.ssb.stockholm.se/templates/OneColumn.asp?id=6687>, 061130

Några begrepp

Under studien kring biblioteksverksamheter som har fokus på arbeten med andra språk än majoritetsspråket dyker några begrepp upp som jag anser måste diskuteras antingen eftersom de på något sätt är problematiska eller för att jag vill fastställa hur jag använder dem i min undersökning. Begreppen som jag tar upp kan man diskutera kring mycket mer och i djupare mening, men jag lägger fokus på de aspekter som är viktiga inom min undersökning.

Mångkultur

Ett mångkulturellt samhälle består av gruppidentiteter utifrån ålder, kön, sexuell läggning, funktionshinder, region och socioekonomisk status. Samtidigt kan det också finnas andra grupper som avgränsas utifrån nationalitet, etnicitet, språk, religion och hudfärg.¹⁶ I dagens moderna stater är invandring och införlivande av nationella minoriteter de två vanligaste källorna till kulturell mångfald.¹⁷ Ur denna synvinkel uppstår mångkulturalism ur etniska och nationella skillnader.

Diskurser om mångfald och mångkulturalism är ofta diskurser om ”de andra”. Det mångkulturella uppfattas som något som inte är den egna kulturen. Amanda Peralta anser därför att ”*Det officiella Sverige* har en enkulturell diskurs om det mångkulturella”¹⁸, och hon påstår att på grund av detta synsätt fortsätter man formulera invandrarfrågan mest som ett samhällsproblem. Folkbiblioteken anser hon vara en av de viktigaste institutionerna som kan arbeta med att motverka och förändra denna mentalitet, eftersom biblioteken har lyckats ta till sig och tillgodose mycket av de internationella svenskarnas behov.¹⁹ Det är dock inte integration som är det viktigaste för ett mångkulturellt land. Det är tvärtom den ”värsta fienden för en lyckad utveckling av det mångkulturella Sverige. En medveten, aktiv och demokratisk mångkulturalism förutsätter att *vi* integrerar oss med varandra”, anser Peralta.²⁰ Så blir mångfald och möjlighet utbytbara begrepp.²¹ Ett mångkulturellt land som Sverige har en potentiell tillgång till många flerspråkiga, bikulturellt kompetenta samhällsmedborgare.

¹⁶ Roth, Hans Ingvar, 2005, *Mångkulturalismens utmaningar*, s. 21.

¹⁷ Kymlicka, Will, 1998, *Mångkulturellt medborgarskap*, s. 32.

¹⁸ Peralta, 2000, s. 122.

¹⁹ Peralta, 2000, s. 123.

²⁰ Peralta, 2000, s. 135.

²¹ Peralta, 2000, s. 118.

Vissa forskare och samhällsvetare talar om den ”mångkulturella utmaningen”. Med denna menas moderna samhällens konfrontation med minoritetsgrupper som kräver erkännande av sin identitet och utrymme för sina kulturella skillnader. Will Kymlicka skiljer mellan två allmänna mönster av kulturell mångfald. I det första fallet uppstår en kulturell mångfald när tidigare självstyrande, territoriellt koncentrerade kulturer inkorporeras i en större stat. Han kallar dessa inkorporerade kulturer nationella minoriteter. De nationella minoriteterna vill vanligen förbli distinkta samhällen vid sidan av majoritetskulturen och kräver olika former av autonomi eller självstyre för att trygga sin överlevnad som distinkta samhällen. I det andra fallet uppstår kulturell mångfald ur individers och familjers invandring. Han kallar dessa för etniska grupper som vanligen vill integreras i det större samhället och accepteras som fullvärdiga medlemmar av det.²² Vidare skiljer Kymlicka en annan kulturell grupp också som varken tillhör den nationella minoriteten eller frivilliga invandrare. Dessa är flyktingarna som i likhet med invandrare har kommit som individer eller i familjer, men inte gjort det frivilligt.²³

När man pratar om ett flerspråkigt bibliotek tänker man ofta på det som en institution där mångfald och mångkultur främjas. Mångkultur enligt de ovannämnda synsätten framstår tack vare nationella och etniska minoritetsgrupper. Det kan vara en förklaring till varför de flerspråkiga biblioteksverksamheterna anser nationella minoriteter, invandrare och flyktingar vara de främsta målgrupperna som medieförsörjning på andra språk än svenska riktar sig mot.

Modersmål

Människan får sin identitet främst genom språket, eftersom det är språket som tolkar omvärlden på ett med åren alltmer nyanserat sätt. Verkligheten, kulturtillhörigheten och gemenskapen samt olika känsloupplevelser kan man uttrycka bäst på sitt modersmål. Föräldrarna kan förmedla sin verklighet, erfarenhet, känslor och därmed ha en djupkontakt med sina barn bara med hjälp av sitt modersmål. Modersmålet försäkrar kontinuitet i vårt liv, en bred och sociokulturell tillhörighet och identifieringsmöjlighet, möjlighet för utveckling, rötter, gemenskap och historia.²⁴ Genom modersmålet kan man hålla vid liv en egen kulturell identitet även om man bor i länder där majoritetsspråket inte är

²² Kymlicka, 1998, s. 18.

²³ Kymlicka, 1998, s. 33.

²⁴ Heyman, Anna-Greta, 1983, *Invanda kulturer och invadrarkulturer*, s. 42 f.

ens modersmål, och genom denna kulturella identitet kan man leva i samspel med sin omvärld. Många undersökningar, framförallt de om barns språkutveckling, betonar vikten av att lära sig det egna språket ordentligt. Det underlättar också att lära sig andra språk.²⁵

I Sverige har regeringen uppmärksammat vikten av invandrabarnens modersmål sedan 70-talet, då propositionen om hemspråksreformen publicerades och togs av riksdagen. Enligt denna proposition löper invandrabarnen som har en svagt utvecklad språklig förmåga både i fråga om modersmål och invandrarlandets språk stor risk för att bli en ekonomiskt och socialt svagare grupp i jämförelse med sina kamrater. Därför bör samhället aktivt främja invandrabarnens möjligheter att utveckla sitt modersmål och behärska det väl både känslomässigt, socialt och begreppsmässigt.²⁶ Detta har även att göra med det invandrapolitiska valfrihetsmålet från 70-talet som fastslår att barnen måste få möjlighet att utveckla och upprätthålla kunskaperna i sitt modersmål för att som vuxna inte vara berövade den kulturella valfriheten. Valfriheten i fråga om kulturell samhörighet förutsatte att individen hade tillgång både till sin (eller föräldrarnas) ursprungliga kultur och till den svenska kulturen.²⁷

Det är en missuppfattning om barns tvåspråkiga utveckling att modersmålet utvecklas tillräckligt i och med att språket talas i hemmet eller med bara några få personer. Många som delar denna uppfattning anser därför att det inte behövs några stödinsatser från det svenska samhället för minoritetsspråkutveckling, till exempel i form av modersmålsundervisning, medier och kulturutbud på minoritetsspråken.²⁸ Kulturutbudet på olika språk kan biblioteken som kulturinstitutioner stå för till viss del. Genom medieförsörjning på andra språk än svenska kan biblioteken vägleda personer med andra modersmål i att hitta sina sociokulturella tillhörigheter.

Etnicitet

Ordet *etnisk* kommer ifrån grekiskans *ethnikos* som betyder 'hörande till ett folk' eller *ethnos* vilket betyder 'folk'.²⁹ Ordet betyder alltså människor av samma (folk)slag eller sort. Utifrån denna utgångspunkt kan etnisk identitet definieras som en psykosocial identitet vilket är förankrad i en social

²⁵ Golrang, 1997, s. 109 ff.

²⁶ "Hemspråksundervisning för invandrabarn", 1975/76: 118, s.73.

²⁷ Borevi, Karin, 2002, *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*, s. 211.

²⁸ *Biblioteket mitt i världen*, 1998, s. 13.

²⁹ *Nationalencyklopedin*: www.ne.se Uppslagsord: Etnisk (061212)

gemenskap eller grupp vars medlemmar upplever sig tillhöra ett speciellt folk med gemensamt ursprung och gemensam härstamning. Gemenskapen inom en etnisk grupp baseras på exempelvis språk, religion, traditioner, seder, ras eller fysiska kännetecken.³⁰

Vid tal om språklig mångfald behandlas oftast de nationella minoriteterna och invandrarna som separata kategorier. I USA och i många europeiska länder kan invandrarna se sig själva som etniska grupper, inte som nationella minoriteter.³¹ Kriterier som används vid bestämning av vilka personer som tillhör en etnisk eller språklig minoritet kan vara bland andra bosättning, medborgarskap, språk, härstamning, etnisk tillhörighet, trosuppfattning. Människor med andra språk eller/och medborgarskap än svenska kan betraktas som andra etniciteter i Sverige, där svenska och svenskt medborgarskap karakteriserar majoriteten av befolkningen.

I Sverige är det svårt att kartlägga de olika etniciteterna, eftersom till skillnad från andra länder registrerar inte den svenska staten befolkningens språk, religion eller etniska ursprung. Befolkningsregistret utgår från nationalitet och innehåller noteringar endast om nuvarande och tidigare medborgarskap som inte alltid kan relateras till språktillhörighet. Denna ordning förklaras med hur minoriteter pekats ut och behandlats i historien och hur registret skulle kunna användas om det kom i orätta händer.

Det som kan vara missvisande är att medborgarskap är inte lika med etnicitet. Om en person kommer till exempel från något land i Mellanöstern är det svårt att gissa vilket språk personen betraktar som sitt första språk. Det är dock ganska viktigt vad personen har för modersmål, eftersom man inte byter modersmål för att man får nytt medborgarskap.³² Många invandrare och flyktingar, till exempel finlandssvenskar, kurder, assyrier, ungrare från Rumänien tillhörde minoriteter också i sina ursprungsländer.

Ett annat problem med svensk statistik över invandrare är att den officiella totalsiffran över antalet invandrare av en viss nationalitet tar även upp personer som är födda i Sverige men som har en eller två föräldrar som är födda utomlands.³³ Dessa är barn som bär stämpeln ”barn med invandrabakgrund” trots att de är födda och har levt hela sitt i Sverige.

³⁰ *Ungdom, kulturmöten, identitet*, 1998, s. 119 f.

³¹ *Litteraturens gränsland: invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, 2002, s. 29.

³² *Biblioteket mitt i världen*, 1998, s. 120.

³³ *Minoriteternas medier. Kartläggning och analys av situationen för medier som främst riktar sig till invandrare och nationella minoriteter i Sverige*, 2002, s. 19.

Nya etniska konstellationer som sällan eller aldrig aktualiserades i hemlandet pressas utifrån på många invandrare och flyktingar i Sverige. Man kan bli sydamerikan snarare än bolivian eller argentinare, man kan bli turk trots att man känner sig som syrian eller tatar.³⁴

Från och med 90-talet börjar man i debatten ifrågasätta begreppet invandrare och det efterlyses en nyanserad syn på människors ursprung och behov.³⁵

³⁴ *Ungdom, kulturmöten, identitet*, 1998, s. 42.

³⁵ Läs mer om detta i "SOU 1996: 55" och "SOU 1997: 82".

Forskningsöversikt

Folkbiblioteken i Sverige anses för många nykomna i landet vara ”den inbjudande ingångsporten till samhället eller åtminstone en tillflyktsort där toleransen rå”. Det är en plats där det finns möjlighet för att exempelvis läsa på det egna språket men också för att lära sig det nya språket.³⁶

Tack vare sådana beskrivningar av folkbiblioteken får man en bild av att de är institutioner som har en betydande roll i integration. Det har därför skrivits flera studier som grundar sig på undersökningar om bibliotek och migration, integration och etnicitet. De flesta av dessa studier har fokus framförallt på folkbibliotekens integrationsfrämjande arbete. En rapport med titeln *Frirum til integration* presenterades i Danmark år 2001³⁷. Den riktade sig till danskar med annan etnisk bakgrund än dansk och var en omfattande rapport i sitt slag i Norden. Bibliotekets utbud påstås vara en bidragande faktor i att utveckla användarnas språkliga och utbildningsnivå vilket styrker deras möjligheter i samhället.³⁸

Studier av liknande karaktär kan vara relevanta för mitt arbete för att få en uppfattning om hur olika bibliotek ser på personer med annat modersmål än majoritetsspråket som användargrupp, men eftersom de koncentrerar sig framförallt på integrationsfrågor är de inte så intressanta för den här studien. För att underlätta integrationen hamnar nämligen fokus på majoritetsspråket medan den här studien är fokuserad av medier på just andra språk. Eftersom mitt syfte inte är att undersöka bibliotekens integrationsfrämjande roll bortser jag från studier som har detta som huvudsyfte.

³⁶ Peralta, 2000, s. 118.

³⁷ *Frirum til integration. En undersøgelse af de etniske minoriteters brug af bibliotekerne*, 2001, passim.

³⁸ I studier av migration och etniska relationer betecknar *integration* sociala processer genom vilka minoriteter (t ex invandrade etniska grupper) släpps in i och blir delaktiga i det nya samhälle de flyttat till. Det kan gälla deras arbets- och bostadsmarknad eller deras sociala, kulturella och politiska liv. *Nationalencyklopedin*: www.ne.se Uppslagsord: Integration (070221)

Internationell forskning

Olika internationella studier från USA, Kanada, Australien, Storbritannien, Nederländerna, Tyskland, Danmark behandlar flerspråkighets- och mångfaldsfrågor i bibliotekssammanhang. Dessa arbeten studerar hur folkbiblioteken ska agera för att kunna erbjuda en bra service till en flerspråkig befolkning som inte har majoritetsspråket som modersmål.

Patrick Roach och Marlene Morrison har presenterat en brittisk rapport som beskriver projektet *Public Libraries, Ethnic Diversity and Citizenship* som var finansierat av British Library.³⁹ Studien gjordes 1996 för att undersöka relationen mellan folkbibliotek och etniska minoriteter. I ramen av projektet undersöktes hur folkbibliotek i Storbritannien arbetade med etnisk mångfald, hur biblioteken besvarade mångkulturalismens utmaningar samt vad biblioteken hade för roll och ansvar gentemot de etniska minoriteterna.⁴⁰ Studien gjordes både utifrån ett biblioteks- och ett användarperspektiv.

Rapporten uppmärksammar att trots att det brittiska samhället räknas som mångkulturellt betyder inte detta att brittiska institutioner aktivt stödjer mångkulturalismen. Det räcker inte att biblioteken i sina reklamblad har foton på afrikanska, kinesiska, asiatiska människor för att visa att man lever i ett mångkulturellt samhälle. Men inte heller inköp av böcker på andra språk är tillräckligt. Problemet är att de etniska minoriteterna inte får tillräckligt mycket inflytande i bibliotekens organisering.

Rapporten belyser att det saknas debatter om bibliotek och etnisk mångfald samt en nationell policy för lokal inköp. Lokala förändringar kring arbetet med etnisk mångfald, bättre samarbete mellan bibliotek och övriga samhällsorganisationer samt effektivare rekrytering och fortbildning för en professionell bibliotekspersonal vore nödvändigt.

Att arbeta med etnisk mångfald visade sig inte vara lätt för bibliotekspersonal. Vissa av de intervjuade visste inte vad de skulle kunna göra för mångfalden; vissa tyckte att de inte kunde göra någonting eftersom det fattades ekonomiska och mänskliga resurser; vissa tyckte att det inte behövdes

³⁹ Roach, Patrick & Morrison, Marlene, 1999, "Pursuing of wind of change. Public library services in a multicultural Britain", s. 112 ff.

⁴⁰ Med *mångkulturalism* menar man förekomst av olika kulturer och kulturyttringar i samverkan. Läs även *Nationalencyklopedin* www.ne.se Uppslagsord: Mångkulturalism (070221). Författarna använder begreppet för att beskriva det brittiska samhället bestående av grupper med flera olika etniska bakgrunder samt en önskad tolerans inför kulturella skillnader som uppstår tack vare ett samhälle med många etniska bakgrunder.

göra någonting alls, eftersom med den unga generationen som lär sig engelska kommer den etniska mångfalden att försvinna.

Enligt rapportens författare behöver bibliotekspersonalens attityder ändras och de borde ta mer ansvar vad det gäller arbetet med etnisk mångfald. Eftersom bibliotekspersonalens åsikter är viktiga vid arbeten med en välfungerande mångkulturell verksamhet är resultaten av denna studie intressant att ta del i, för att se om dessa olika typer av attityder kan finnas hos svensk bibliotekspersonal också.

Oriana Acevedo och Kathleen Bresnahans arbete från 2003 undersöker folkbibliotekens roll för kulturell mångfald i New South Wales (NSW), Australien.⁴¹ De multikulturella bibliotekstjänsterna i NSW utarbetades utifrån nationella lagar och policier. Författarna presenterar de olika biblioteken i NSW och hur deras personal jobbar med de olika språken inom biblioteken (vad det gäller bokbestånd, tidningar på andra språk, encyklopedier och ordböcker för den icke-engelskspråkiga befolkningen). De refererar till forskningen *Multicultural Library Services in NSW Public Libraries 2001* som gjordes för att kartlägga de multikulturella bibliotekstjänsterna i NSW. De tjänsterna visade sig innefatta allt ifrån översättningstjänster till katalogisering på olika språk.

Det som verkar vara annorlunda jämfört med de svenska studierna är att i Australien finns det data om hur många av befolkningen som pratar ett visst språk. Detta anser jag vara ganska viktigt för att bibliotekspersonalen ska kunna bilda sig en någorlunda rätt uppfattning om målgruppens storlek vad det gäller olika språk.

I *Mångfaldighedens biblioteker* av Ågot Berger beskrivs tjänster som danska folkbiblioteken erbjuder till invandrare och flyktingar.⁴² Författaren ser ett samband mellan det politiska klimatet och invandringspolitiken och den biblioteksservice som erbjuds till minoritetsbefolkningen. Här diskuteras också problematiken med användningen av begreppet ”invandrare” inom biblioteksområdet. Problemet med begreppet är att det vill beskriva en användargrupp, men en stor del av denna målgrupp faktiskt inte är invandrare (de är till exempel andragenerationsinvandrare). Andra grupper som egentligen är invandrare, dock från länder som Norge, Sverige, England och USA,

⁴¹ Acevedo, Oriana & Bresnahan Kathleen, 2003, *Providing and promoting public library services to a culturally diverse New South Wales*, passim.

⁴² Berger, Ågot, 2001, *Mångfaldighedens biblioteker. Flersproglig biblioteksbetjening i Danmark*, passim.

betecknas inte som invandrare inom biblioteksvärlden. Biblioteksservice till invandrare betyder inom biblioteksområdet egentligen service till invandrare som kommer ifrån länder utanför EU, Amerika och Australien. De begrepp som biblioteksvärlden använder kan ha konsekvenser i form av påverkan av bibliotekens utbud, menar Berger.

Forskningsläget i Sverige

Rikard Jennische tar i sin magisteruppsats vid Uppsala universitet från år 2004 upp frågor som också förekommer i den här studien.⁴³ Han undersöker dels hur Sveriges officiella minoritetspolitik påverkar folkbibliotekens praxis i deras arbete, dels vilka möjligheter medlemmar av de nationella minoriteterna har för att få tag på litteratur på sitt eget språk. En av hans viktigaste frågor är om biblioteket har en uttalad policy när det gäller inköp av böcker på andra språk än svenska, något som är en relevant frågeställning också i min studie. Uppsala stadsbibliotek har fungerat som modell för undersökningen av folkbibliotekens sätt att arbeta med frågor som rör Sveriges etniska minoriteter och deras språk. Studiens resultat visar att Sveriges minoritetspolitik från år 2000 inte har haft någon direkt inverkan på stadsbibliotekets verksamhet år 2004.

Jag har studerat biblioteksverksamheten inte enbart ur de nationella minoriteternas synpunkt, men det är intressant att se om det finns någon skillnad numera mellan behandlingen av landets fem officiella minoritetsspråk och de andra främmande språken.

Malin Svensson vid Uppsala universitet har i sin magisteruppsats också några frågeställningar som även jag undersöker.⁴⁴ Svenssons undersökning lägger fokus på Internationella biblioteket i Stockholm. Hon undersöker personalens attityder kring behovet av språklig kompetens. Frågor om hur det går att göra inköp på ett språk man inte behärskar, och hur detta kan påverka beståndet tas också upp. Uppsatsen hade som syfte att granska den specialistkompetens som fanns i form av språkkunskaper hos personalen på Internationella biblioteket, och därmed studera vilken roll den hade för arbetet på biblioteket.

⁴³ Jennische, Rikard, 2004, *De nationella minoriteterna och folkbiblioteken. Folkbibliotekens hantering av nationella minoritetsfrågor i ljuset av Sveriges officiella minoritetspolitik*, passim.

⁴⁴ Svensson, 2004, passim.

Det framgår från studiens resultat att den ideala personalen på Internationella biblioteket borde ha både språk- och litteraturkunskaper, samt en utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap. Vad gäller förvärv av medier får man inblick i några praktiska arbetsmetoder. I fråga om beståndet fokuserar personalen mest på de stora språken som redan finns på biblioteket och som personalen har kompetens på, medan de mindre språken lätt glöms bort. Personalens språkkunskaper verkar vara viktiga, men språkkunskaper räcker inte för att kunna utföra ett bra jobb på biblioteket. Vid bristande språkkunskaper förlitar sig personalen på omslag och eventuell katalogpost, och oftast köps bekanta verk in i översättning i stället för verk på originalspråk. Samarbetet med utomstående för att bygga ut ett tillförlitligt kontaktnät är en väsentlig del av arbetet, eftersom en mångspråkig biblioteksverksamhet i hög grad bygger på samarbete med andra människor, både internt och externt. Det är intressant att se om dessa arbetsmetoder kommer att likna dem som jag möter vid studien i olika folkbibliotek i Uppsala.

2001 fick Presstödsnämnden i uppdrag av regeringen att kartlägga och analysera situationen för medier som riktar sig till främst invandrare och nationella minoriteter. Kartläggningen presenterades och gavs ut år 2002.⁴⁵ Där analyseras även mediernas ekonomiska och produktionsmässiga villkor samt medierna undersöks också ur användarperspektiv. Olika gruppers behov av nyheter och information analyseras och man vill se också i vilken mån dessa behov tillgodoses. Analysen försvårades av att medierna ur ett användarperspektiv var ganska svåra att studera eftersom deras användare inte fanns registrerade efter språk eller etnicitet. Studien pekar på att medier på det egna språket har stor betydelse för individens välbefinnande och integrering i Sverige och kontakten med den ursprungliga kulturen är viktigt även om de flesta i minoritetsgruppen behärskar svenska och också använder svenska medier.

Bibliotekskonsulenten Christina Ekboms rapport från 2003 studerar medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län på uppdraget av de två länens länsbibliotek.⁴⁶ Undersökningen utgår ifrån att biblioteken bör kunna erbjuda ett aktuellt och rikhaltigt utbud på olika språk, eftersom i det mångkulturella samhället läses medier på utländska språk av såväl infödda svenskar som invandrare. Det är dock många bibliotek som nöjer

⁴⁵ *Minoriteternas medier. Kartläggning och analys av situationen för medier som främst riktar sig till invandrare och nationella minoriteter i Sverige*, 2002, passim.

⁴⁶ Ekbom, 2003, passim.

sig med ett bokbestånd på andra språk som består av några skönlitterära böcker i genrerna kärlek, spänning och klassiker. Många gånger har bibliotekarierna en dålig uppfattning om vad som lånas ur av bokbeståndet. Biblioteken förlorar låntagare som inte uppskattar bokbeståndet som tillräckligt attraktivt. Ekbom föreslår en komplettering eller ersättning av depositionerna med individuella lån. I sådana fall skulle den enskilda användaren få en inblick i länsbibliotekens och Internationella bibliotekens bestånd och låna därifrån. Varje bibliotek skulle ha kvar sitt eget grundbestånd, men det krävs också att detta bestånd gallras och förnyas för att det skulle behålla sin attraktion. Vad det gäller periodika skulle man kunna visa användaren var man hittar tidningarnas och tidskrifternas nätversioner, tycker Ekbom. Enligt min uppfattning är det inte tillräckligt att ha tidskrifter enbart som nätversioner dels för att det är inte så bekvämt att läsa tidskrifter på en datorskärm, dels för att biblioteken i så fall skulle förlora användare som kan läsa tidskrifterna hemma på sina egna datorer. För att kunna erbjuda en bra service måste biblioteken förbättra kunskaperna om elektroniska hjälpmedel, kulturmöten, inköpskällor, m.m.

Om minoriteter, minoritetsspråk och minoriteters rättigheter har det skrivits ganska mycket. Ett exempel är antologin *Biblioteket mitt i världen* utgiven av Bibliotekstjänst (BTJ) och SAB:s kommitté för mångkulturell biblioteksverksamhet år 1998.⁴⁷ Den presenterar några artiklar som rör flerspråkiga biblioteksfrågor. Det diskuteras frågor kring modersmålets vikt för invandrar- och flyktingbarns tvåspråkiga utveckling och språket i allmänhet som en viktig del av personens identitet. Begrepp som invandrare tas också upp medan invandrapolitikens förändring påpekas. Arbetsmetoder vad det gäller BTJ:s inköp av medier på andra språk än svenska följs från början av 70-talet, då BTJ började importera böcker på olika språk. Sverige påstås vara ett av de första länderna i Europa som har uppmärksammat invandrarnas behov av litteratur på deras eget språk. Förlagskataloger och bokmässor var de första hjälpmedlen inom urvals- och beställningsarbetet, men detta har idag breddats och Internet, e-post och andra elektroniska hjälpmedel som till exempel lagerkataloger på cd-rom börjar spela en allt större roll. Eftersom förlagsbranschen i nordiska grannländer och i England, Tyskland och Frankrike fungerar på ungefär samma sätt som i Sverige är det ganska lätt att importera böcker på dessa språk. Man gör urval via förlagskataloger, omslag och annat material från förlagen. Problem uppstår när man kommer till mindre språk. Inte

⁴⁷ *Biblioteket mitt i världen. Flerspråkig biblioteksverksamhet*, 1998, passim.

bara inskaffningen av nya medier men redan uppskattningen av behovet av utländska medier försvåras på grund av att det saknas språkstatistik. På grund av att det varken finns språk- eller handikappstatistik är det svårt att kartlägga behovet av till exempel utländska talböcker.

Sammanfattning

Det finns ganska många studier både på ett nationellt och på ett internationellt plan som behandlar biblioteksverksamhet vad det gäller andra språk än majoritetsspråket. De allra flesta studier koncentrerar dock på invandrare eller etniska minoriteter, och verkar glömma bort andra målgrupper som kan tänkas använda biblioteksbeståndet på främmande språk. Jag anser att biblioteken inte borde utesluta andra målgrupper för dessa bestånd utan att de borde försöka locka också andra användare.

Teoretisk ram

Min teoretiska utgångspunkt är den institutionella teorin. Den är lämplig, eftersom den genom sin betoning av regler, normer och aktörsidentiteter kan underbygga undersökningen med olika principer och normer som bland annat rör förvärv av medier på ett folkbibliotek. "This perspective stresses the weight and meaning of existing structures, rules, norms and roles."⁴⁸

Med hjälp av institutionell teori kan olika normer och värderingar analyseras som finns inbäddade i biblioteken som institutioner. Samtidigt analyserar man också hur dessa normer och värderingar påverkar mötet mellan bibliotek och användare.

I detta kapitel följer en presentation av den institutionella teorin och några reflektioner kring hur jag vill använda teorin i min studie.

Institutionell teori

Institutionell teori analyserar idealistiska faktorer som är avgörande för hur organisationer utformas. Eftersom folkbiblioteket är en kulturell och idealistisk organisation är det enligt Peter Enström speciellt lämpat att analyseras inom denna teoribildning.⁴⁹ Under folkbiblioteksverksamhet som institution förstår man gemensamma regler och synsätt som styr inom biblioteket.

Termen institution har varit i bruk inom sociologin från 1800-talet då Emilé Durkheim definierade ämnet som "vetenskapen om institutionerna". Begreppet används dock idag inte bara inom sociologin utan också inom andra samhällsvetenskapliga discipliner.⁵⁰ Richard Scott definierar begreppet institution på följande sätt:

⁴⁸ Audunson, Ragnar, 1996, *Change processes in public libraries. A comparative project within an institutionalist perspective*, s. 19.

⁴⁹ Enström, Peter, 1995, "Folkbibliotek i förändring. Nödvändighet, möjlighet eller bara tillfällighet", s. 207.

⁵⁰ Johansson, Roine, 2002, *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*, s. 16.

Institutions consist of cognitive, normative, and regulative structures and activities that provide stability and meaning to social behaviour. Institutions are transported by various carries –cultures, structures, and routines – and they operate at multiple levels of jurisdiction.⁵¹

Institutionernas tre pelare enligt Scott är de kognitiva, normativa och regulativa elementen. Om vi utgår ifrån att biblioteken är institutioner innebär det att vi kan analysera de tre huvudaspekterna. Den *kognitiva* pelaren grundar sig på en kunskapsmässig bas. Inom denna följer aktörerna regler och rutiner. Dessa regler och rutiner tas för givna, och aktörerna kan inte tänka sig att göra på något annat sätt förän att följa dem. De *normativa* elementen förutsätter normer och värderingar som institutionen är uppbyggd av. Värderingar representerar föreställningar om det önskade, medan normer specificerar hur aktörerna ska bete sig i olika situationer. Det normativa systemet definierar mål som bör eftersträvas, medel som är legitima samt anger lämpliga vägar för att uppnå målen. För aktörerna är dessa element inte tvingande, utan det handlar om rättigheter och skyldigheter om att uppfylla förväntningar, och göra vad olika roller kräver av dem. De *regulativa* aspekterna gör att institutioner anses begränsa och reglera aktörernas beteenden. Denna pelare fastställer de explicit reglerande företeelserna som regelskapande, övervakande och sanktionerande.⁵² Enligt dessa aspekter kan vi säga att ett bibliotek som institution är en organiserad och etablerad struktur som grundar sig på formella och informella, medvetna eller omedvetna regler.

Inom en institution utvecklas ofta gemensamma synsätt och handlingsmönster. Det kan dock finnas skillnad på retorik (diskurs) och praktik inom biblioteken som institutioner d v s att folkbiblioteken på en retorisk nivå försöker omfatta vissa värderingar och normer som sedan inte alltid kommer till uttryck i praktiken.⁵³ Institutionens formella regler följs inte alltid, utan i stället handlar bibliotekarien enligt informella regler eller kultur. Biblioteken som institutioner uttrycker gemensamma praktiker och rutiner vilka kan omformas till att bli formella regler (till exempel de skrivna medieurvalsprinciperna).⁵⁴

De formella reglerna är alltså fastställda lagar, regler och utfärdade anvisningar, medan de informella är värderingar, överenskommelser,

⁵¹ Scott, Richard, W, 1995, *Institutions and organizations*, s. 33.

⁵² Johansson, 2002, s. 17.

⁵³ Hedermark, Åse, 2005, "Mötet mellan folkbibliotek och användare", s. 10.

⁵⁴ Hedermark, 2005, s. 9.

traditioner, arbetsrutiner, normer och konventioner som inte är explicit formulerade. De förblir lokala bibliotekskulturer.⁵⁵ När dessa förblir mindre formellt utformade bestämmer bibliotekarien själv, utifrån sin position över till exempel förvärvsrutiner av vissa medier.

Enligt institutionell teori blir resultatet av såväl stabilitet som förändring i kollektivt liv upprepande handlingsmönster. Dessa upprepande handlingar stöds efter ett tag av normer och värderingar, vilket både rättfärdiggör och konserverar dessa och till slut blir de tagna för givna. Detta teoretiska perspektiv är relativt etablerat inom såväl skandinavisk som internationell forskning om offentliga organisationer.⁵⁶

Teorin riktar sig mot att undersöka skillnaderna mellan institutioners formella strukturer och deras faktiska handlande eller informella processer. Den formella strukturen behövs i denna mening för att spegla den institutionella omgivningen, och har därmed en legitimerande funktion inom institutionen som också garanterar överlevnad. Institutionens dagliga aktiviteter speglar dess informella struktur och är ett sätt för institutionen att möta krav från specifika intressegrupper eller individer. Förhållandet mellan den formella och informella strukturen bör vara ömsesidigt för institutionens stabilitet och överlevnad. Enligt ett antagande inom institutionell teori strävar dock organisationer efter extern legitimitet snarare än efter effektivitet. Därför kan kopplingen mellan struktur och aktiviteter eller mellan informell och formell struktur vara ganska lös.⁵⁷

Bibliotekarier på olika arbetsplatser kan handla på liknande sätt eftersom de känner till de värderingar som institutionen står för och det tack vare den institutionella tillhörigheten. Grundat på institutionell teori är det dock möjligt att studera även olikheter mellan olika bibliotek. Även om det finns gemensamma regler för biblioteken inom till exempel ett land eller en kommun kan det finnas avvikelser vad det gäller handlingsmönster. Som Enström påpekar finns det särpräglade kulturer i varje organisation som uttrycks i form av lokala vanor och synsätt.⁵⁸

Teorin utgår ifrån att människor agerar likartat i specifika situationer även om det inte finns angivet med några konkreta regler vad som förväntas av

⁵⁵ Ordet *lokal* används här i ordets breda bemärkelse. Vissa informella regler kan användas inte enbart inom ett enskilt bibliotek utan i stadens alla bibliotek. Därför kan särskilda lokala bibliotekskulturer karakterisera i vissa fall en institution men även en hel stad eller t o m ett land.

⁵⁶ Blomquist, Christine, 1996, *I marknadens namn. Mångtydiga regler i svenska kommuner*, s. 25.

⁵⁷ Blomquist, 1996, s. 29 ff.

⁵⁸ Enström, 1995, s. 208.

dem.⁵⁹ Man vet vad man borde göra för att passa in i olika situationer och kunna utföra olika uppgifter. Enligt flera institutionalister har dock institutionerna en viktig roll i att förse beslutsfattare med kunskap och information om under vilka förutsättningar beslut fattas.⁶⁰

Förändring och reformer är centrala element inom institutionell teori. Enligt Rosabeth Moss Kanter finns det två olika sätt att förändra i en organisation som sätter gränser för vad som är möjligt. Det ena kan åstadkommas av ledningen genom ett antal beslut som får legal effekt. I detta fall handlar förändringen om saker som går att bestämma om. Det kallar Kanter för *bold strokes* (djärva hugg). Inom den andra typen av förändring kan man inte besluta utan det krävs att rutinerna ändras, något som kräver ett omfattande förändringsarbete. Det kallar Kanter för *long marches* (långa marscher). Skillnaden mellan de två sätten kan man hitta i tidsaspekten (den första är snabb, den andra är långsam); i handlingscentrum (beslut i toppen – initiativ tas överallt); i ledningskontroll (hög och kan beordra resultat – låg och kan initiera men inte beordra); i inledande resultat (tydliga handlingar och genomslag – oklara handlingar och genomslag); i senare resultat (ostadigt – stadigt) och i kulturgenomslag (vanor oförändrade – vanor kan ändras). De två typerna av förändringssätt är kompletterande och i vissa situationer är båda nödvändiga. Det kan hända att något beslutas men i rutinerna orkar man inte ändra. I sådana fall blir förändringen misslyckad.⁶¹

Mina teoretiska utgångspunkter

I min undersökning använder jag mig av institutionella teorins synsätt på institutioner som grundar sig på både formella och informella regler. Folkbibliotek som institution grundar sig på tre huvudelement: det kognitiva, det normativa och det regulativa. Förutom de formella reglerna i form av olika styrdokument och regelverk (fastställda medieurvalsprinciper, budgetregler, lagar, förordningar, verksamhetsmål, riktlinjer, osv.) som styr verksamheten för förvärv av medier finns det informella regler i form av arbetsrutiner, traditioner, överenskommelser och värderingar som biblioteken arbetar med.

⁵⁹ Brorström, Björn & Siverbo, Sven, 2001, *Institutioner och individer. Om utveckling i framgångsrika kommuner*, s. 12.

⁶⁰ Brorström, Björn, 1999, *Institutioner och institutionell förändring. Perspektiv, teori och tillämpning på kommunal utveckling*, s. 15.

⁶¹ Enström, 1995, s. 212.

Utifrån Scotts teori om institutionens tre huvudpelare undersöker jag vilka indikatorer som bildar den regulativa pelaren (regler, lagar, sanktioner), den normativa pelaren (normer, värderingar) och den kognitiva pelaren (bruk, rutiner) vad det gäller medieförsörjning på andra språk än svenska inom folkbibliotek som institution.

Den institutionella tillhörigheten gör att folkbibliotek inom Uppsala har gemensamma formella regler, men samtidigt bör det vara möjligt att skilja på olikheter i handlingsmönster, något som kan göras på grund av lokala vanor och rutiner.

Om förändring inom medieförsörjning anses vara nödvändig måste det ske förändring initierad uppifrån från biblioteksledningen (i form av ändrade regler), men också arbetsrutiner och värderingar måste ändras.

Metod och urval

Med tanke på att de flesta bibliotek i sin medieförsörjning ordnar inköp utifrån BTJ:s sambindningslistas recensioner kan man misstänka att sambindningslistans lektörer spelar en viktig roll vid inköp och därmed också är några av nyckelpersonerna i urvalsprocessen. Jag har dock kontaktat de ansvarige bibliotekarierna på några folkbibliotek i Uppsala i stället för lektörerna, eftersom på de lokala biblioteken är det bibliotekarierna som fattar de avgörande besluten.

Val av metod

För att studera principerna som ligger bakom urval och utbud av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska i olika bibliotek i Uppsala valde jag att intervjua ansvarig bibliotekarie. Jag ville undersöka principerna och de formella reglerna som gäller vid förvärv av böcker och tidskrifter på främmande språk. Av dessa intervjuer förväntade jag mig även kunna undersöka attityder och åsikter, bibliotekens synsätt på medier på främmande språk och de informella reglerna som följs vid förvärv.

Principer och policy är sannolikt desamma i alla bibliotek som är knutna till huvudbiblioteket i Uppsala men i praktiken kan det finnas skillnader beroende på hänsyn till efterfrågan, användarnas etniska tillhörighet, bibliotekens synsätt på medier på främmande språk, hjälpmedel, m.m.

Vid dessa intervjuer kan man tolka svaren på olika sätt. Vad gäller medieurvalsprinciper och policy återspeglar dessa biblioteksinstitutioners gemensamma värderingar. Men svaren kan också tolkas som den enskilda bibliotekariens synsätt och perceptioner av biblioteksinstitutionens roller och funktioner vad det gäller medier på andra språk än svenska.

Då jag inte var intresserad av att ange frekvenser, vilket skulle vara möjligt genom en kvantitativ studie, utan snarare ville försöka förstå människors sätt

att resonera eller reagera, och särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster, valde jag en kvalitativ studie.⁶²

Författarna av boken *Att fånga nätet* skiljer mellan tre typer av intervjuer: strukturerade, halvstrukturerade och ostrukturerade.⁶³ Till skillnad från de ostrukturerade intervjuerna använder man vid de strukturerade ett formellt strukturerat schema av intervjufrågor. Mina intervjuer var halvstrukturerade, eftersom jag inte förberedde direkta frågor men ändå följde en intervjuguide som innehöll en uppsättning med områden och teman.⁶⁴ Frågorna ställdes inte i en speciell ordning eller på något visst sätt, vilket gjorde att det gick att följa upp de sidospår som verkade mest intressanta.⁶⁵ I dessa fall av intervjuer måste man alltså utveckla, anpassa och följa upp vad som kan vara ändamålsenligt för situationen och för det centrala syftet med studien. I den kvalitativa intervjun utvecklas både frågor och svar som en följd av tidigare frågor och svar. Därför kan man beskriva den som en vägledad konversation som på sitt sätt är oförutsägbar och under den kan uppstå många överraskningar.⁶⁶

Steinar Kvale använder sig av termen *InterView* i sin bok om intervjuande. Ordets speciella stavning hänger samman med hans perspektiv om intervjuande. Till svenska skulle man kunna översätta det till *inter vju*, som skulle betyda det som sker *mellan* den intervjuade och intervjuaren. Kvale menar att i en intervju förekommer ett utbyte av synpunkter mellan intervjuaren och den intervjuade. De två genom sin interaktion åstadkommer något som finns mellan dem eller gemensamt.⁶⁷ Jan Trost däremot har en annan syn på intervjun. Han avvisar utbytet av synsätt eller åsikter under en intervju. Enligt honom söker intervjuaren efter den intervjuades beteende och känslor och den intervjuade tillhandahåller den information som intervjuaren söker efter.

Vad som finns kvar blir då inget *mellan* dem utan hos den intervjuade finns kvar en större erfarenhet och förståelse för sig själv medan hos intervjuaren finns kvar det han eller hon varseblivit av den intervjuades svar, verbala och icke-verbala, i förhållande till den intervjuades situation.

⁶² Trost, Jan, 1997, *Kvalitativa intervjuer*, s. 15.

⁶³ Sveningsson, Malin, Lövheim, Mia & Bergquist, Magnus, 2003, *Att fånga Nätet. Kvalitativa metoder för Internetforskning*, s. 82 ff.

⁶⁴ Se bilaga

⁶⁵ Sveningsson, Lövheim & Bergquist, 2003, s. 84.

⁶⁶ *Kvalitativa studier i teori och praktik*, 1996, s. 56.

⁶⁷ Kvale, Steinar, 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, passim

Kvale förutsäger *en* relation mellan den intervjuade och intervjuerna medan hos Trost rör sig om *två* relationer, intervjuarens relation till den intervjuade och den intervjuades relation till intervjuaren.⁶⁸

Vad det gäller min undersökning anser jag att intervjuerna som jag använde mig av som metod liknar det synsättet på intervjun som Trost står för. Jag ville förstå de intervjuades beteende, handlingar och åsikter och förutsatte att jag skulle få svar på mina frågor tack vare de intervjuades erfarenheter och förståelse för sig själva och för arbeten de utför.

Bearbetning av intervjuer

Under kvalitativa intervjuer ställer intervjuaren enkla och raka eller öppna frågor och på dessa frågor får man komplexa och innehållsrika svar. Det innebär att efter de utförda intervjuerna har man ett rikt material i vilket man kan finna många intressanta skeenden, åsikter och mönster.⁶⁹

Svagheten med dessa intervjuer är dock att de är svåra att sammanställa. Resultaten är också svårt att jämföra, eftersom olika informanter talar olika mycket om de olika ämnena. För att få struktur i materialet är det därför nödvändigt att göra en tematisk analys genom att identifiera återkommande teman och mönster. På detta sätt kan man se vilka som är de centrala och relevanta aspekterna för undersökningen.⁷⁰

Kvale presenterar fyra perspektiv vid tolkning av kvalitativa intervjuer: det postmoderna, det hermeneutiska, det fenomenologiska och det dialektiska. Det *postmoderna* perspektivet koncentrerar sig på det inbördes förhållandet i intervjun, på den sociala konstruktionen av verkligheten i intervjun, på språkliga och interaktiva aspekter, inklusive skillnaderna mellan muntlig diskurs och skriven text, och framhäver de berättelser som konstrueras genom intervjun. Det *hermeneutiska* perspektivet fokuserar på tolkningen av en specificerbar mening och de frågor som i detta syfte ställs till en text. Centrala begrepp är här samtal och text, och uttolkarens förkunskap om textens ämne får stor betydelse. Med det *fenomenologiska* perspektivet läggs tonvikten på livsvärden, öppenhet för den intervjuades upplevelser, prioritering av extra beskrivningar, försök att sätta förkunskapen inom parentes och sökande efter oföränderliga väsensmeningar i beskrivningarna. Det *dialektiska* angreppssättet inriktar sig på motsägelserna i ett uttalande och deras relation till motsägelserna

⁶⁸ Trost, 1997, s. 31 f.

⁶⁹ Trost, 1997, s. 7.

⁷⁰ Sveningsson, Lövheim & Bergquist, 2003, s. 85.

i den sociala och materiella världen. Tonvikten ligger på det nya och på den inre relationen mellan kunskap och handling.⁷¹

Vid tolkningen av intervjuerna använde jag mig framförallt av de två sistnämnda perspektiven, nämligen det fenomenologiska och det dialektiska. Anledningen till detta var att utifrån de två tolkningssätten kunde jag få mest fullständiga svar på mina frågor. I enighet med det fenomenologiska perspektivet prioriterade jag alla extra beskrivningarna av arbetssätt inom medieförvärv för att få förståelse för framförallt de informella reglerna som biblioteken arbetar utifrån. Öppenhet för de intervjuarnas upplevelser var viktig för att kunna ta del av deras åsikter och synsätt om ämnet. Det dialektiska sättet kunde jag dra nytta av när jag koncentrerade mig på motsägelser, den nya informationen och relationen mellan kunskap och handling. Naturligtvis fick även det hermeneutiska perspektivet utrymme, eftersom det har fokus på själva tolkningen, något som alltid görs vid bearbetning av ett intervjumaterial.

Avgränsningar

Jag valde att koncentrera mig på biblioteksbeståndet av böcker och tidskrifter för vuxna som är på andra språk än svenska. Det betyder att förvärv av barn- och ungdomsmedier inte undersöks i denna uppsats, men det är ett område som man skulle kunna forska vidare kring. Likadant tar jag inte upp andra typer av medier som till exempel video- eller dvd-filmer, cd-skivor, talböcker eller ljudböcker. Denna begränsning gjorde jag eftersom böcker och tidskrifter utgör de största delarna av biblioteksbeståndet. Enligt Lars Höglunds resonemang ändras medievanor sällan dramatiskt och böcker och (dags)tidningar visar viss stabilitet vad det gäller efterfrågan på bibliotek.⁷²

Val av informanter

Min studie riktar sig till folkbibliotek i Uppsala. Därför valde jag mina informanter från stadsbiblioteket och filialerna inom Uppsala. Jag kontaktade via e-post stadsbiblioteket och följande kommunaldelsbibliotek: Brantingsbiblioteket, Eriksbergsbiblioteket, Gottsundabiblioteket, Gränbybiblioteket samt Sävjabiblioteket och berättade om min planerade undersökning samt frågade vem som ansvarar för medieförsörjningen på andra

⁷¹ Kvale, 1997, s. 42.

⁷² Höglund, 2004, s. 309.

språk än svenska på respektive bibliotek och om denna kunde tänka sig ställa upp på en intervju.

Förutom Brantingsbiblioteket svarade alla positivt och jag fick kontakt med de ansvariga bibliotekarierna. På Brantingsbiblioteket angavs att de sällan köper in böcker på andra språk än svenska och vid behov tar de in böcker på andra språk till barnavdelningen men även det i liten omfattning. Det skulle ha varit intressant att få veta orsaken till varför de inte köper in böcker på andra språk och om de prenumererar på utländska tidskrifter samt hur viktig de anser att medieförsörjningen på andra språk är, men jag fick inte mer kontakt med dem.

På de andra biblioteken intervjuade jag bibliotekarierna som var ansvariga för försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. I de flesta mindre bibliotek handlade det om en enda person som skötte förvärv av både böcker och tidskrifter på andra språk än svenska, men på stadsbiblioteket och på Gottsundabiblioteket fanns det en bibliotekarie som var ansvarig för böcker och en annan som ansvarade för förvärv av tidskrifter. På stadsbiblioteket intervjuade jag båda bibliotekarierna medan på Gottsundabiblioteket intervjuade jag den som var ansvarig för böcker och ställde några kompletterande frågor till den som var ansvarig för tidskrifter.

Intervjuerna

Intervjuerna utfördes i Uppsala under mars 2007. Jag använde mig av en intervjuguide som innehöll ämnen och frågor i enlighet med mitt syfte, mina frågeställningar och den teoretiska ramen. Sammanlagt gjorde jag sex intervjuer och förde en informell diskussion med bibliotekarien på Gottsundabiblioteket om försörjning av tidskrifter på andra språk.

Fyra av intervjuerna genomfördes på respektive bibliotek, på informanternas arbetsplats, medan två informanter intervjuades via telefon. Jag intervjuade två bibliotekarier på stadsbiblioteket, en på Gottsundabiblioteket och en på Gränbybiblioteket. Dessa intervjuer spelades in på mp3-spelare, dels för att underlätta mitt arbete genom att jag då inte behövde anteckna mer än stödord under intervjuerna, dels för att jag sedan skulle kunna använda materialet för att exakt citera mina informanter. Tack vare att jag inte behövde anteckna hela tiden under intervjun kunde jag koncentrera mig mer på informanterna och ställa eventuella följdfrågor under diskussionens gång. Ljudinspelningarna transkriberades efter intervjutillfällena.

På Gottsundabiblioteket hade jag en kort pratstund med ansvariga bibliotekarien för tidskrifter, och jag antecknade den viktigaste informationen efteråt. Detta var tilläggsinformation till intervjun om försörjning av böcker på andra språk än svenska som genomfördes på samma bibliotek.

Bibliotekarierna från Sävjabiblioteket och Eriksbergsbiblioteket intervjuades via telefon. Dessa intervjuer antecknades delvis och spelades delvis in på mp3-spelare och transkriberades sedan.

Längden på intervjuerna var 20-40 minuter och varierade beroende på bibliotek och bibliotekarie, d v s på hur mycket respektive bibliotek arbetade med försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska och på hur utförliga svar informanterna gav.

Redovisningsätt

I uppsatsens nästa kapitel redogör jag för mina informanternas svar utifrån teman som återspeglar mina frågeställningar och som intervjuguiden byggde på. Eftersom jag vill hitta mönster (likheter och olikheter på olika bibliotek) i arbetsrutinerna kring försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska tycker jag att det är bättre att utgå från olika teman än att redovisa en hel intervju åt gången.

Vad gäller referenshantering beträffande citat eller hänvisning till intervjusvaren sätter jag en fotnot efter varje citat och anger vilken informant jag citerar samt datumet när intervjun ägde rum. När jag hänvisar till ett intervjusvar i brödtexten utan att exakt citera det, nämner jag bara informanten. Om flera informanter svarade likadant på någon fråga generaliserar jag och anger inte informanten.

Redan i nästa kapitel både jämför jag informanternas svar med varandra och analyserar dem. Analysen förankras i den institutionella teorin som jag utgick ifrån och underbyggs med materialet från tidigare forskning.

Undersökningens resultat och analys

I detta kapitel presenterar jag först mina informanter och biblioteken där dessa arbetar med medieförsörjning på andra språk än svenska. Sedan redovisar jag och jämför informanternas intervjusvar genom underrubriker med olika teman som har formulerats utifrån mina frågeställningar och som den använda intervjuguiden byggdes på. Den institutionella teorin och tidigare forskningsresultat som togs upp under forskningsöversikten kommer att knytas till de sammanställda resultaten från den empiriska undersökningen. Denna anknytning med ytterligare reflektioner fortsätter sedan i nästa kapitel. På detta vis presenterar jag en helhetsbild av folkbibliotekens arbete i Uppsala med försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska.

Presentation av informanter

Informanternas namn används inte i uppsatsen, utan de kallas för Informant 1, Informant 2, osv. Enligt Trost betyder anonymitet att informanterna inte går att känna igen vare sig på namn eller på andra igenkänningstecken.⁷³ Anonymiteten i detta fall betyder dock inte att informanterna inte går att identifiera, eftersom man vet att de ansvarar för försörjning av böcker och/eller tidskrifter på andra språk än svenska på respektive bibliotek. Anledningen till att jag inte använder informanternas namn i uppsatsen är att en av informanterna hade det önskemålet.

Informant 1: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av böcker på andra språk än svenska på stadsbiblioteket i Uppsala. Biblioteket ansvarar för 14 språk men har böcker på många fler språk. De största språken är arabiska, persiska, ryska samt thailändska och kinesiska.

⁷³ Trost, 1997, s. 40.

Informant 2: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av tidskrifter på andra språk än svenska på stadsbiblioteket i Uppsala. Biblioteket prenumererar på tidningar och tidskrifter på cirka 35 språk.

Informant 3: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av böcker på andra språk än svenska på Gottsundabiblioteket. Biblioteket har böcker på cirka 24 olika språk.

Informant 4: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av tidskrifter på andra språk än svenska på Gottsundabiblioteket. På biblioteket prenumereras på 16 olika tidningar och tidskrifter på 11 olika språk därav fyra skolspråk (engelska, franska, tyska och finska).

Informant 5: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på Sävjabiblioteket. Biblioteket har ett väldigt litet och gammalt bokbestånd på skolspråken och fyra tidskrifter på andra språk än svenska (på arabiska, persiska, bengali och kurdiska).

Informant 6: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på Eriksbergsbiblioteket. Biblioteket har ett litet bokbestånd på skolspråken (engelska, spanska, franska, tyska och finska) samt en tidskrift på persiska och en på engelska.

Informant 7: Bibliotekarie som ansvarar för förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på Gränbybiblioteket. Biblioteket köper in böcker på amhariska, arabiska, bengali, kurdiska, persiska, serbokroatiska, spanska, tigrinja och turkiska samt har tidskrifter på engelska, arabiska, persiska och bengali.

Bibliotekariernas hjälpmedel

En relevant fråga angående försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är hur en bibliotekarie bedömer en bok eller tidskrift på ett språk som hon eller han inte behärskar själv. Enligt Informant 2 kan man i detta fall inte bedöma tidskriften, men man kan alltid söka information om den.

Utifrån intervju svaren sammanfattar jag här de hjälpmedel som bibliotekarierna utnyttjar när de förvärvar böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Vissa av dessa hjälpmedel är formella och legitima medan de andra är mer informella.

Bibliotekstjänst

Bibliotekstjänsten (BTJ) som helhetsleverantör av informationstjänster och medieprodukter till folk- och skolbibliotek representerar ett formellt hjälpmedel för bibliotekarierna. Bibliotekstjänst bevakar de större förlagens nyhetslistor, läser utländska litteraturtidskrifters och dagstidningars recensioner av nyutkomna böcker, får regelbundna besök av förlagsrepresentanter samt bevakar internationella bokmässor.⁷⁴ BTJ ger, oberoende av enskilda förlagsintressen, både vuxen- och barnböckerna opartiska lektörsomdömen som skrivs av fristående lektörer. Dessa omdömen är en service till folk- och skolbibliotek för att underlätta inköpsbesluten. Lektörerna är ämnesexperter och rekryteras bland lärare, bibliotekarier och andra med specialkunskaper inom olika områden. Vuxenböcker på svenska recenserar av en lektör medan barn- och ungdomsböcker bedöms av två lektörer. Utländska böcker granskas på samma sätt, men i dessa fall görs ett kvalitetsurval, något som betyder att endast titlar som får positiva omdömen tas med.⁷⁵

BTJ:s sambindningslista kommer ut 24 gånger per år och fungerar som en inköpsvägledning. Böckerna på svenska och skolspråk presenteras i systematisk ordning, medan böcker på övriga språk presenteras i alfabetisk ordning inom respektive språk. Häftet innehåller även ett register över skolspråksböcker.

Sambindningslistan nämns av alla informanter som främsta hjälpmedel vid förvärv av böcker. Bibliotekarierna upplever häftet som en stor hjälp eftersom titlarna presenteras med lektörsomdömen eller redaktionell notis, vilket särskilt underlättar förvärv av böcker på andra språk än svenska när bibliotekarierna inte kan bedöma böckerna själva på grund av brist på språkkunskaper.

Några av de intervjuade bibliotekarierna är dock inte helt nöjda med BTJ:s sambindningslista och skulle vilja ha bättre lektörsomdömen från dem. Eftersom alla bibliotekarierna använder sig av BTJ:s listor måste de "anta att det är kvalitet på dem".⁷⁶ Sambindningslistorna anses hjälpa förvärvsarbetet tack vare de presenterade titlarna och att biblioteken får listorna i form av kataloger.

Sambindningslistan innehåller enbart böcker, därför hjälper den inte bibliotekarier som arbetar med försörjning av tidskrifter. Men BTJ fungerar även som en mellanorganisatör vid utländska prenumerationer. Stadsbiblioteket

⁷⁴Bibliotekstjänst www.btj.se/produkter/medier/skolsprak, 070428

⁷⁵Bibliotekstjänst

http://www.btj.se/produkter_tjanster/medieinformation/inkopsvagledning/lektorer/index.html, 070504

⁷⁶ Intervju med Informant 7, 070320

i Uppsala betalar för den här tjänsten, och bibliotekarierna kan få hjälp av BTJ:s tidningsdatabas där man kan hitta beskrivningar och annotationer om olika tidningar och tidskrifter, dess målgrupp och innehåll.

Internationella biblioteket

Internationella biblioteket i Stockholm är en mycket användbar resurs för bibliotekarierna runt i landet tack vare dels dess mediebestånd på olika språk, dels den språkkunniga bibliotekspersonalen. De flesta informanterna är däremot överens om att de skulle vilja få mer hjälp från dem.

Informanterna som har kontakt med Internationella biblioteket utnyttjar den här resursen framförallt för att låna in depositioner på olika språk. På stadsbiblioteket bedömer man en bok som godkänd på alla sätt och vis om den finns med i Internationella bibliotekets bokbestånd. Bibliotekarien brukar även kontrollera om Internationella biblioteket har böcker av en viss författare. I fall respektive författare går att hitta med något verk på Internationella biblioteket kan författarens senaste bok också köpas in på stadsbiblioteket i Uppsala.

Biblioteken där arbetet med förvärv av böcker på andra språk än svenska inte är så vanligt har inte heller behov av att samarbeta med Internationella biblioteket. Informant 6 till exempel har inte kontakt med Internationella biblioteket eftersom det inte har varit aktuellt.

Internationella biblioteket representerar ett formellt hjälpmedel och en resurs som även formulerar formella regler för biblioteken vad gäller arbetet med försörjning av medier på andra språk än svenska. Enligt medieförsörjningsplanen som de formulerat ska Internationella bibliotekets lånecentral bygga upp ett allsidigt mediebestånd som motsvarar de aktuella behoven i landet.⁷⁷ Alla medier ställs sedan kostnadsfritt till samtliga folkbiblioteks förfogande. Lånecentralens mediebestånd ska komplettera, dock inte ersätta, beståndet på kommunal och regional nivå. Kompletteringen ska ske genom effektivering eller förmedling av enstaka lån, ämnesbeställningar och depositioner. Internationella bibliotekets lånecentral har ett övergripande ansvar för medieförsörjningen i landet när det gäller språk som talas av mindre grupper och/eller i kommuner där språkgruppen har få representanter.

En del av lånecentralens mediebestånd finns tillgängligt på Internationella bibliotekets mångspråkiga hemsida. Det totala mediebeståndet hittar man på Stockholms stadsbiblioteks webbaserade katalog, där även tipslistor på språk

⁷⁷ Läs mer om Internationella bibliotekets medieförsörjningsplan i underkapitlet om formella regler.

med latinskt alfabet publiceras.⁷⁸ Detta hjälper inte bara låntagaren utan även bibliotekarierna runt i landet.

Bokmässor, konferenser, möten

Bokmässor, bibliotekskonferenser, bibliotekariemöten och inköpsmöten ger utmärkta tillfällen för bibliotekspersonal att träffa varandra och dela med sig erfarenheter. Dessa träffar är särskilt viktiga när det gäller arbetsuppgifter som är svåra på grund av få tillräckligt bra hjälpmedel såsom vid medieförsörjning på andra språk än svenska.

Det ordnas bokmässor världen över dit bokhandlarna åker ibland. Bibliotekarierna har tyvärr inte möjlighet att åka på bokmässor utomlands för att köpa in böcker på respektive språk. Bok- och biblioteksmässan i Göteborg äger rum enbart en gång per år, och det är inte säkert att bibliotekarierna kan åka dit vid den tidpunkten. Mässan är dock ett bra tillfälle för att träffa författare från hela världen, delta i seminarier, uppläsningar, boksamtal och inte minst att knyta kontakter.

Vad gäller tidningar och tidskrifter finns också olika konferenser och möten där bibliotekarierna kan utbyta erfarenheter med kollegor från andra bibliotek.

Dessa träffar erbjuder både formella och informella hjälpmedel. Oftast är dessa mässor, konferenser och möten organiserade inom formella ramar, men eftersom bibliotekspersonalen utbyter egna erfarenheter, tipsar varandra och förlitar sig på både professionella och oprofessionella personliga kontakter representerar dessa träffar även ett informellt hjälpmedel.

Omvärldsbevakning

Informanterna betonar att omvärldsbevakningen är en hjälp för att få en uppfattning dels om nya böcker och tidskrifter på andra språk än svenska, dels om låntagarnas språkliga bakgrund. Därmed kan bibliotekarierna kontrollera efterfrågan på olika språk. Omvärldsbevakningen sker dels via Internet, dels via bibliotekens egna system för att kontrollera utlån.

Informant 5 anser att även den lokala medieplanen är ett formellt dokument eftersom där framgår hur många låntagare som finns på olika språk.

Det upplevs som ett stort problem med tidningar och tidskrifter att man aldrig riktigt kan se hur många låntagare som läser dem. Stadsbiblioteket har

⁷⁸ Internationella bibliotekets åtaganden och ansvar: <http://www.interbib.se/default.asp?id=5121>, 070511

till exempel inget effektivt system för att mäta det. Ett sådant system vore dock önskvärt eftersom man av ekonomiska skäl måste prioritera tidskrifterna som verkligen är lästa, samtidigt som man måste dra in dem som inte har några läsare.

Vad det gäller böcker är omvärldsbevakningen en formell resurs, eftersom den sker med hjälp av ett formellt system som biblioteksinstitutionen utarbetat.

Internet

Internet är ett verktyg som kan användas för att hitta formell och informell information, men även för intern och extern kommunikation för bibliotekarier. Vad gäller förvärv av böcker på andra språk än svenska är Internet ett viktigt redskap för att hitta boktips, adresser till olika bokhandlare och förlag, m.m. Exempel på en sådan hemsida ger informant 1 genom att nämna Immigrant institutets hemsida.⁷⁹ Hon använder sig också av Internationella bibliotekets hemsida för att få information om olika böcker på främmande språk.

Bibliotekstjänstens databas, BURK, som är en bibliografisk databas för bibliotek nämns också som ett hjälpmedel av flera informanter. Den finns också tillgänglig för bibliotekarierna på Internet. Förutom BURK erbjuder BTJ ett antal andra kvalificerade databastjänster som är skräddarsydda för bibliotek, bokhandel och företag: Syndetics (bibliografisk tilläggsinformation), PrenNet (databas med tidningar och tidskrifter), Faktalabbet (databas med statistik), Lyrics (databas med lyrik), m.m.⁸⁰

Eftersom allt fler tidningar och tidskrifter är tillgängliga på Internet kan bibliotekarierna kontrollera dessa och läsa nätupplagorna före en prenumeration av utländska tidningar och tidskrifter. Därmed får de en uppfattning om vad respektive periodika handlar om.

Även *Landguiden* anses vara ett värdefullt hjälpmedel när man prenumererar på tidskrifter från andra länder. I *Landguiden* ”kan man få upp allt som rör landet och inte minst om massmedia”.⁸¹ *Landguiden* är tillgänglig både i tryckt format och på Internet.

Ibland hittar bibliotekarierna olika källor slumpmässigt på Internet. Informant 1 minns en gång när hon fick läsa på Lund universitetets hemsida om en kurs som gavs om modern thailändsk litteratur. Hon blev nyfiken på var

⁷⁹ Immigrant institutet är ett forsknings- och dokumentationscentrum om invandrare, flyktingar och rasism.

⁸⁰ Bibliotekstjänst: http://www.btj.se/produkter_tjanster/medieinformation/databastjanster/index.html, 070511

⁸¹ Intervju med Informant 2, 070313

universitetspersonalen hade hittat modern thailändsk litteratur och därför skickade hon e-post till dem. Tyvärr har hon aldrig fått något svar.

Även Internet kan vara både en formell och en informell resurs. Det är dock viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt till information som är tillgänglig på nätet. Hemsidor som underhålls av experter för bland andra bibliotekspersonal representerar formella hjälpmedel. Men bibliotekarierna kan även hitta relevant information genom att surfa på nätet eller kontakta privatpersoner exempelvis via e-post. I dessa fall förblir Internet en informell källa.

Kommunens statistik över befolkningsstruktur

Uppsala kommun gör statistik som bygger på en kartläggning av invånarna med utländsk bakgrund. Statistiken tar hänsyn till vad invånarna kommer ifrån för ursprungsland och vilket stadsområde de bor i. Bibliotekarierna får tack vare statistiken information om ”hur många med olika språkbakgrund som bor i områdena här i närheten”.⁸² Informant 3 påminner om att statistiken är tillgänglig inte bara via kommunen utan även via Statistiska Centralbyrån.

Det finns dock vissa nackdelar med kommunens statistik, eftersom

de här tidigare undersökningarna baserade sig på de gamla kommundelarna [...]. Så det blir lite missvisande för dem som finns uppåt Heidenstam, Nyby. De kanske inte kommer hit. Så de här gamla indelningarna kanske inte stämmer helt.⁸³

Statistiken är missvisande även på grund av att den utgår ifrån länderna invånarna kommer ifrån. Problemet med detta är att ursprungslandets språk inte alltid stämmer överens med modersmålet som personen talar och läser böcker och/eller tidskrifter på.

Informant 5 anser det vara lättast att gå till skolor och se vilka barn som finns där för att få en uppfattning om språkgrupperna som bor i området. Hon tycker att genom barnen kan man sedan nå föräldrarna.

Statistiken är en formell källa och ett hjälpmedel, något som inte alltid betyder att den är pålitlig till hundra procent. Jämfört med Oriana Acevedo och Kathleen Bresnahan's australiensiska studie om folkbibliotekens roll för kulturell mångfald⁸⁴ har svenska bibliotekarier svårare att bilda sig en uppfattning om språkgrupperna som tillhör deras närområde på grund av att det

⁸² Intervju med Informant 5, 070315

⁸³ Intervju med Informant 7, 070320

⁸⁴ Acevedo & Bresnahan, 2003, passim.

i Sverige inte finns någon statistik om befolkningens språk. Den stora nackdelen med statistiken som bibliotekarierna har tillgång till är att den utgår ifrån invånarnas ursprungsland i stället för att utgå från deras modersmål. Detta problem uppmärksammades även av Presstödsnämnden vid kartläggningen av minoriteternas medier samt i Bibliotekstjänsts antologi *Biblioteket mitt i världen*.⁸⁵

Önskade hjälpmedel

De flesta informanter är överens om att försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska inte alltid är lätt. För att kunna utföra ett bra jobb behöver de framförallt trovärdiga och säkra inköskanaler och kontakter.

Informant 1 och informant 2 önskar sig mer hjälp från Internationella biblioteket eftersom här finns både språkkompetens och kunskap vad det gäller medier på andra språk än svenska. Förutom hjälpen därifrån skulle informant 1 vilja ha enkla och bra kanaler som hon kan lita på och som förstår vad hon som bibliotekarie vill ha.

Kontaktpersoner ”som man har gott förtroende för och som kan bedöma och rekommendera” verkar också vara önskvärda.⁸⁶ Informant 7 anser att låntagarna ofta skulle kunna vara till hjälp. Men hon tycker att det är problematiskt att be om låntagarnas hjälp om biblioteken inte kan betala någon ersättning till dem.

Flera informanter upplever BTJ:s lektörsomdömen som en stor hjälp, men de skulle vilja ha bättre och utförligare omdömen och på flera språk.

Informanterna som arbetar på de mindre filialerna betonar att det framförallt är budgeten som måste ändras om de skulle kunna få möjlighet att köpa in medier på andra språk än svenska.

Sammanfattning

Både för inköp och för bedömning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska behöver bibliotekarierna tillförlitlig information och hjälpmedel. Information och hjälpmedel i detta fall kan vara av två sorter: formell och informell. Skriftlig information brukar anses vara formell information, medan muntlig information är informell information. I formella källor ingår tryckta

⁸⁵ *Minoriteternas medier. Kartläggning och analys av situationen för medier som främst riktar sig till invandrare och nationella minoriteter i Sverige*, 2002, passim och *Biblioteket mitt i världen*, 1998, passim.

⁸⁶ Intervju med Informant 7, 070320

medier: böcker, tidskrifter, bibliografier, m.m. Till informella källor räknas muntliga källor som personliga kontakter, konferenser, seminarier och liknande.⁸⁷ I vissa fall kan dock även skriftlig information vara informell när det gäller e-post, bloggar och vissa sorter av skriftlig information som är tillgänglig via Internet. Den skriftliga informationen behöver man i dessa fall värdera för att klargöra om den är formell eller informell i sin karaktär.

Vid försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska har bibliotekarierna formella hjälpmedel och källor i form av BTJ:s sambindningslista och BTJ:s andra tjänster (exempelvis databastjänster), Internationella biblioteket, omvärldsbevakningar, Internet och kommunens statistik. Till informella hjälpmedel tillhör bokmässor, konferenser och möten, Internet samt personliga kontakter.

Formella regler

Enligt den institutionella teorin organiseras och struktureras bibliotek som institution med hjälp av formella och informella regler. Med Richard Scotts termer består en institution av kognitiva, normativa och regulativa element. Undersökningen av de formella och informella reglerna är viktig, eftersom de kognitiva, normativa och regulativa elementen grundar sig på dessa regler.

Som formella regler ville jag samla ihop de fastställda regler, lagar och anvisningar som bibliotekarierna arbetar med. Mina informanter nämnde inte explicit särskilt många formella regler vad det gäller försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Jag sammanställde deras svar utifrån de formella regler och lagar som de oftast implicit berättade om.

Bibliotekslagen

Bibliotekslagen som innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet togs av riksdagen och utfärdades 20/12 1996. Detta betyder att sedan år 1997 finns en statlig bibliotekslag som fastställer ramarna för bibliotekens verksamhet.

Bibliotekslagen är en formell regel som oftast följs av aktörerna d v s bibliotekarierna. Den är en av de lagar och regler som formar biblioteksinstitutionens regulativa pelare. Bibliotekslagen framhäver samtidigt

⁸⁷ Infosökaren: <http://www.infosokaren.se/infokallor.asp>, 070511

biblioteksinstitutionens kognitiva pelare genom att forma den kunskapsmässiga basen, inom vilken bibliotekarierna följer inte enbart regler men även rutiner.

Målet med att förvärva böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är enligt de flesta informanterna att tillgodose biblioteksanvändarnas behov. Enligt bibliotekslagen ska folk- och skolbiblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt bland andra invandrare och andra minoriteter. Detta ska de göra genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.⁸⁸

Trots att bibliotekslagen är en av de viktigaste formella reglerna nämns den inte explicit förutom av en av informanterna. Hon kallar den dock inte en lag utan ett uppdrag ”om att tillgodose alla medborgarnas behov ... och även invandrare ... Att man ska tänka särskilt på dem”.⁸⁹

Även om bibliotekslagen inte nämns konkret, uppfattar informanterna sina verksamhetsmål enligt denna lag. Målet med verksamheten med att prenumerera tidskrifter på andra språk än svenska formuleras på följande sätt: ”Det är förstås att de språkgrupper som vi har ska så gott som möjligt kunna hitta tidningar, tidskrifter på sina språk.”⁹⁰

På Gottsundabiblioteket förvärfvar man böcker på andra språk än svenska

därföör att vi har ju en publik här. Vi ser ju på området här att det finns många ... bor många som har en annan bakgrund. Och [...] det finns många med utländsk bakgrund. Så det har vi tittat på och försöker möta det behovet.⁹¹

Att bibliotekslagen förstärker den kognitiva pelaren inom biblioteksinstitutionen bekräftar informanternas svar väl, eftersom den uppfattas som en regel som tas för given. Detta betyder att informanterna följer den rutinmässigt och att de inte tänker medvetet på den som på en lag.

Verksamhetsmål som eftersträvas formuleras av informanterna också utifrån bibliotekslagen. Bibliotekarierollen kräver att informanterna uppfyller förväntningar och förordningar som bibliotekslagen föreskriver. Med detta förstärks den normativa pelaren.

Den regulativa pelaren bygger på explicita regler. Bibliotekslagen verkar vara en sådan regel, men den har inkluderats i så hög grad i verksamheten att informanterna inte reflekterar över den konkret.

⁸⁸ Bibliotekslag 1996: 1596, § 8, utfärdad 1996-12-20, omtyckt 1998: 1249

⁸⁹ Intervju med Informant 3, 070314

⁹⁰ Intervju med Informant 2, 070313

⁹¹ Intervju med Informant 3, 070314

Medieurvalsprinciperna

Folkbiblioteken i Uppsala arbetar utifrån fastställda och nedskrivna urvalsprinciper som underlag vid förvärv av medier och därmed även vid inköp och bedömning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Medieurvalsprinciperna är antagna av Uppsala stadsbiblioteks styrelse 1991 och reviderades år 2004.

I bladet som innehåller medieurvalsprinciperna för Uppsala stadsbibliotek (som gäller även i filialerna) citeras ur Proposition 1984/85:141 till riksdagen *Om litteratur och folkbibliotek*, som anser att folkbiblioteken ”skall ha ett allsidigt mediebestånd, stå öppet för alla och erbjuda sina tjänster utan kostnad för den enskilde”.⁹² Bland bibliotekets medieurvalsprinciper står att det ”ska erbjuda ett mångsidigt och rikt urval av fack- och skönlitteratur, dagstidningar, tidskrifter, talböcker och annat ljud- och bildmaterial”.⁹³ Vid inköp ”ska grupper med speciella behov som barn och ungdomar, invandrare samt läshandikappade särskilt uppmärksammas”.⁹⁴

De flesta av informanterna betonar att de allmänna medieurvalsprinciperna gäller även vid försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Men som bibliotekslagen nämns inte dem heller alltid explicit. Informant 2 berättar:

[...] vi försöker också naturligtvis att - vad det gäller tidningar och tidskrifter - att inte hålla oss på yttersta höger eller vänster kant. Vi försöker sikta något mittemellan. Och ibland är det ju svårt. Och det är att tillgodose låntagarnas önskemål då. Och det är tydligt bland andra på de arabiska tidskrifter ... dagstidningar ska jag säga. Som det har blivit så att vi har bytt många gånger för då får vi ”Nej, vet ni inte att den här tidningen uppmanar till väpnat våld?” [...]. Och sen förstår vi att det är överdrift... ja. Det är en balansgång det här.⁹⁵

När Informant 3 berättar om kraven på böcker på andra språk än svenska nämner hon vissa kriterier som man måste ta hänsyn till innan böckerna köps in eller läggs ut på hyllor. Bland dessa uppges att ”det inte ska diskrimineras, inte vara rasistiska och inte förnedra på något sätt”.⁹⁶

I sammanhangen ovan nämner varken informant 2 eller informant 3 medieurvalsprinciperna explicit. Men deras uttalanden stämmer överens med det som medieurvalsprinciperna beskriver:

⁹² *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 1.

⁹³ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

⁹⁴ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

⁹⁵ Intervju med Informant 2, 070313

⁹⁶ Intervju med Informant 3, 070314

Biblioteket ska vara opartiskt i moraliska, politiska och religiösa frågor. En strävan ska vara att belysa åsikter och värderingar i samhället ur olika synvinklar. Biblioteket tar dock avstånd från medier som spekulerar i våld och fördomar, medvetet förvanskar fakta, ger uttryck för rasdiskriminering eller förföljelse av oliktankande.⁹⁷

Medieurvalsprinciperna föreskriver att ”biblioteket ska erbjuda ett rikt bestånd av såväl äldre som modern skönlitteratur, framförallt på svenska men också på främmande språk”.⁹⁸ Trots att alla bibliotek i Uppsala arbetar utifrån dessa principer finns det flera mindre bibliotek som inte uppfyller detta krav. Medieurvalsprinciperna tar även hänsyn till att det kan finnas hinder för förvärv av litteratur på andra språk än svenska. Därför föreskrivs följande: ”På invandrarspråk där litteratur saknas eller endast finns i begränsad omfattning på biblioteket ska tidskrifter och tidningar prioriteras.”⁹⁹ Enligt informant 1 påstår de mindre filialerna att de satsar på tidningar och tidskrifter i stället för böcker på främmande språk, men det visar sig att där det inte finns pengar för böcker, finns det inte heller för tidningar och tidskrifter. Alla kommunalsbibliotek erbjuder minst en tidskrift på annat språk än svenska, men det finns flera språkgrupper i deras områden som inte blir tillfredsställda på detta vis. Enligt medieurvalsprinciperna bör dock ”ett rikt och mångsidigt utbud av tidskrifter för aktuell samhällsorientering, kunskap och stimulans [...] finnas på såväl svenska som främmande språk”. Dessutom bör ”förutom nordiska och europeiska tidningar [...] erbjudas även från de länder, varifrån kommunens största invandrargrupper kommer”.¹⁰⁰

Förutom bibliotekslagen förstärker även de fastställda medieurvalsprinciperna biblioteksinstitutionens regulativa pelare, eftersom de ses som formella regler vid förvärv av medier. Medieurvalsprinciperna formar även normer och värderingar som står till grund vid inköp och bedömning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Därför blir dessa principer även en del av institutionens normativa element.

Såsom det brukar vara inom en institution följs inte alltid institutionens formella regler. Även om medieurvalsprinciperna föreskriver att biblioteken ska erbjuda böcker och/eller tidskrifter på andra språk än svenska verkar de mindre biblioteken inte följa denna regel. Den kognitiva pelaren byggs upp av bruk och rutiner som är en följd av att dessa bibliotek inte kan uppfylla alla

⁹⁷ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

⁹⁸ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

⁹⁹ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 4.

¹⁰⁰ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2 ff.

krav som ställs av formella regler. Såsom Åse Hedermark påstår utarbetar biblioteken gemensamma rutiner, vilka sedan omformas till att bli formella regler.¹⁰¹ Därför tar medievalsprinciperna redan hänsyn till att biblioteken inte alltid kan uppfylla kraven på att erbjuda skönlitteratur för alla språkgrupper. Dessa bibliotek har kommit överens om att erbjuda i stället tidningar och tidskrifter på andra språk än svenska. Denna möjlighet togs sedan upp även i de fastställda principerna.

Budgetregler

Budgeten är förklaringen och ursäkten från de mindre bibliotekens sida för att de inte köper in böcker på andra språk än svenska. Det verkar inte finnas några särskilda budgetregler som bestämmer över hur mycket biblioteken ska satsa på andra språk än svenska. Varje bibliotek har en viss summa och med hjälp av den sköter de sina utgifter.

Budgeten fördelas däremot olika mellan folkbiblioteken i Uppsala. Stadsbiblioteket får mest pengar och därför har det råd med böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Gottsundabiblioteket, som är ett stort kommunalsbibliotek, får också ganska mycket pengar. Däremot tycker inte de mindre filialerna att de har tillräckligt med pengar för medieförsörjning på andra språk än svenska. Dessa filialer verkar inte bry sig så mycket om andra formella regler, eftersom det största problemet för dem är att budgeten inte räcker till medier på främmande språk:

Jag har ju inte fördjupat mig i det här. Jag överväger och ser att det är ingen idé att jag sitter med sambindingens listor för det är ändå ingenting som jag kan köpa. Och det är ingen idé att köpa en bok per år heller.¹⁰²

Budgetindelningen hänger också samman med de gamla kommunalsindelningarna. På grund av dessa indelningar har vissa kommunalar och därmed biblioteket som finns i området mycket flera låntagare att tänka på än de andra biblioteken. Detta gynnar vissa filialer eftersom de tilldelas mer pengar, medan andra blir missnöjda:

Man kan säga att i viss grad har det hängt kvar från indelningen i de gamla kommunalarerna. Och en del upplever som en orättvisa att vissa har mera att röra sig med. Som t ex Gottsunda. Men det är ju stort bibliotek.¹⁰³

¹⁰¹ Hedermark, 2005, s. 9.

¹⁰² Intervju med Informant 5, 070315

¹⁰³ Intervju med Informant 7, 070320

Vid intervjutidspunkten låg budgeten inte fast, men man förväntade sig få ”kring 50,000 att röra med. Någoting så mycket brukar det vara per år. För vuxen då. Och sen tillkommer barn”.¹⁰⁴ Det anses vara otillfredsställande och upplevs som en halvsatsning på filialerna.

Några särskilda budgetregler finns inte heller vad gäller tidskrifter på andra språk än svenska.

Vi har inte sagt att så många procent utländsk och så mycket till svenska [...] utan vi har ett ex antal millioner i medieanslag, och det visade sig att 38 % gick till tidningar och tidskrifter. Det är ganska mycket.¹⁰⁵

Informant 2 påpekar att medieanslaget för alla medier inte ökar, medan väldigt många andra medier såsom filmer, CD-böcker, Daisy¹⁰⁶ kommer in och måste rymmas inom samma budget.

Så därför till exempel så har vi färre dagstidningar vad det gäller arabiska [...] Tidigare hade vi fyra dagstidningar på arabiska; och de är ju väldigt dyra. De kostar ju mellan 8-10 tusen per år. Sen har vi haft två ... till och med nu.¹⁰⁷

Budgetregler skulle kunna vara en del av den regulativa pelaren i biblioteksinstitutionen. Bristen på detaljerade budgetregler angående medieförsörjning på andra språk än svenska resulterar i att bibliotekarierna handlar utifrån informella regler, egna värderingar och överenskommelser. Bristen på konkreta budgetregler förstärker institutionens normativa och kognitiva pelare medan det försvagar den regulativa pelaren. Låntagarna med andra modersmål än svenska som bor i de mindre bibliotekens närområde förlorar mycket på denna brist på regler, eftersom de inte kan erbjudas böcker och tidskrifter på sina språk. Några av informanterna har erkänt att de prioriterar litteratur på svenska om budgeten är för liten, trots att flera av dessa bibliotekarier arbetar i områden där många invånare har utländsk bakgrund.

Medieförsörjningsplan

Internationella biblioteket har framställt en central medieförsörjningsplan för mångspråkig litteratur. Medieförsörjningsplanen innebär en överenskommelse

¹⁰⁴ Intervju med Informant 7, 070320

¹⁰⁵ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁰⁶ Daisy är benämningen på digitala talböcker. Talböcker är böcker som är inlästa på kassett eller cd-romskivor.

¹⁰⁷ Intervju med Informant 2, 070313

om samarbete och samverkan mellan Internationella bibliotekets lånecentral och landets läns/region- och kommunbibliotek vad det gäller medier på invandrar- och flyktingspråk. Enligt medieförsörjningsplanen som formulerades år 2006 är folkbibliotekens service till språkliga minoriteter, invandrare och kommunplacerade flyktingar en primärkommunal biblioteksuppgift som i sin tur är jämförbar med biblioteksservice till övriga kommuninnevånare. Varje bibliotek avgör själv graden av service till sina låntagare utifrån de riktlinjer och mål man ställt upp för den egna verksamheten. I första hand ska de skilda språkgruppernas mediebehov vara avgörande för folkbibliotekens ambitionsnivå.¹⁰⁸

Internationella biblioteket har i överenskommelse med läns-/regionbiblioteken och folkbiblioteken fördelat de utländska språken i Sverige så att varje län ansvarar för vissa språk. Enligt denna överenskommelse har de olika länen eget ansvar för språk som talas av stora grupper inom det egna området. Läns/regionbibliotek och lokala bibliotek måste därför bygga upp och underhålla de egna bestånden på sina tilldelade ansvarsspråk. Enligt ansvarsfördelningen ska länsbibliotek och lånecentraler avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till folkbibliotekens förfogande. Internationella biblioteket ansvarar dock inte för att låna ut böcker på deposition till biblioteken vars län har åtagit sig språkansvar. I detta fall är det respektive län som ansvarar för att anskaffa medier på sina ansvarsspråk.¹⁰⁹

Ingen av informanterna nämner medieförsörjningsplanen. Informant 1 berättar dock om att Uppsala län ansvarar för inköp på 14 språk, samtidigt som hon tillägger att dessa språk inte behöver vara de största språken i Uppsala. Stadsbiblioteket arbetar aktivt med försörjning av böcker på dessa språk och tar hänsyn till denna ansvarsindelning. Filialerna anser däremot att det enbart är stadsbibliotekets uppgift att ordna inköp på dessa språk.

Den sammanställda medieförsörjningsplanen tillhör de formella reglerna som förstärker den regulativa pelaren inom biblioteksinstitutionen. På stadsbiblioteket tar man hänsyn till dessa regler, men de flesta filialer handlar enligt lokala vanor och rutiner, något som resulterar i att de välter över ansvaret på stadsbiblioteket.

¹⁰⁸ Internationella biblioteket <http://www.interbib.se/default.asp?id=5121>, 070505

¹⁰⁹ Internationella biblioteket <http://www.interbib.se/default.asp?id=5121>, 070505

Övriga regler

Det finns också kommunala regler som indirekt styr över hur inköp ska ske i praktiken. Dessa regler är inte formulerade av biblioteken som institutioner utan de fastställs av andra institutioner och organisationer. Eftersom biblioteken ingår i ett större sammanhang på kommunal nivå påverkar dessa formella regler rutinerna och arbetsmetoderna på biblioteken. En av dessa regler styr över hur inköp på Internet ska ske. Eftersom bibliotekarierna inte får köpa med bankkort via Internet är det svårt att komma överens med utländska bokhandlare som inte gärna säljer böcker på faktura.

Vad gäller tidskrifter görs var tredje år en upphandling med leverantörerna. Det anses vara nödvändigt eftersom prenumeration på andra språk än svenska handlar om mycket pengar. För tre år sedan bytte stadsbiblioteket till Bibliotekstjänsten som nu har fått förlängt förtroende för nästa treårsperiod.

Informant 7 känner inte till några nedskrivna regler om inköp av böcker på andra språk än svenska. Det enda är i så fall ett tidigare beslut om ”att vi skulle börja köpa in på övriga språk även för vuxna. Tidigare var ju mest för barn”.¹¹⁰

Kartläggning av språkgrupper i Uppsala – Pågående projekt¹¹¹

I Uppsala kommun arbetar skolan och biblioteken med att göra upp en modersmålsplan:

Hur det ser ut i Uppsala, vilka språk som finns här, hur många de är, vilka ålder och kön. Och då jämförde vi det med hur det ser ut på biblioteket: vad vi har för språk, hur många exemplar har vi och utlåningssiffran. Inte bara här på huvudbiblioteket utan också ute på alla filialerna och deras upptagningsområde tittar vi på vilka bor var, vilka språk, vilka ålder, hur det ser ut på biblioteket, vad det finns där.¹¹²

Biblioteken räknar med att använda dess resultat för att dela ansvaret mellan stadsbiblioteket och filialerna i Uppsala. Kanske kommer det att formuleras nedskrivna regler som bestämmer över hur ansvaret vid förvärv ska ligga och hur budgeten ska fördelas.

Filialerna verkar inte veta konkret vad de kan förvänta sig av undersökningen. Informant 6 kopplar samman frågan om regler eller styrdokument vad det gäller medieförsörjning på andra språk än svenska med detta pågående projekt:

¹¹⁰ Intervju med Informant 7, 070320

¹¹¹ Undersökningen pågår fortfarande när denna uppsats skrivs.

¹¹² Intervju med Informant 1, 070313

Jag tror att de håller på med på stadsbiblioteket att arbeta fram sådant dokument. För att man ska kunna få en bättre översikt. Så man kan kanske hjälpas åt att köpa in på olika språk.¹¹³

Informant 3 tror att efter denna kartläggning av språk inom Uppsala kommer stadsdelsbiblioteken att få ansvara för olika språk beroende på vilka språkgrupper som representeras i området. Informant 7 kan även tänka sig att efter kartläggningen kommer inköp av medier på andra språk än svenska att synkroniseras mellan folkbiblioteken i Uppsala.

Den pågående kartläggningen kan resultera i att biblioteken formulerar regler, normer och värderingar och kommer överens om både lokala och allmänna arbetsrutiner. Detta kommer att kunna bidra till att institutionens tre huvudpelare (den regulativa, den normativa och den kognitiva) förstärks.

Vikten av formella regler

Bibliotek som institution består av ett nät av sammanhängande regler och normer. De formella reglerna tillsammans med de informella skapar en uppsättning val för aktörerna inom institutionen.¹¹⁴ Alla dessa regler och normer styr bibliotekariernas handlande. Formella regler kompletterar och ökar effektiviteten hos informella regler.¹¹⁵ Enligt institutionell teori stöds bibliotekariernas upprepande handlingar av normer och värderingar som efter ett tag tags för givna. Detta kan förklara informanternas förhållningssätt till formella regler. De nämner knappt några formella regler explicit, men när de beskriver hur de går till väga vid förvärv visar sig att de tar hänsyn till existerande formella regler. Detta förhållningssätt är bekant inom institutionell teori. I fallen när organisationer strävar efter extern legitimitet snarare än efter effektivitet upplöses kopplingen mellan formell och informell struktur.

Informanterna understryker att det inte finns några speciella formella regler enbart för förvärv av medier på andra språk än svenska. Varken budgetreglerna eller medieurvalsprinciperna gör några större skillnader mellan medier på svenska eller på övriga språk. Frågan uppstår om det vore nyttigt att ha speciella formella regler för medier på andra språk än svenska. Nedskrivna regler anses av vissa ”inte vara till ondo på något sätt”¹¹⁶ med tanke på att den

¹¹³ Intervju med Informant 6, 070315

¹¹⁴ Nee, Victor, 2001, "Sources of New Institutionalism", s. 4.

¹¹⁵ North, Douglas, C., 1993, *Institutionerna, tillväxten och välståndet*, s. 78.

¹¹⁶ Intervju med Informant 2, 070313

ansvariga bibliotekarien kan vara sjukskriven eller gå i pension, och reglerna skulle underlätta arbetet för vikarie eller efterträdare.

På frågan om mera nedskrivna regler skulle underlätta arbetet med försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska svarar dock nästan alla informanter nekande. Enligt informant 3 räcker de regler som redan finns, eftersom de är begripliga.

Vissa förändringar i existerande regler vore dock önskvärda: informant 1 önskar till exempel att budgetreglerna förändras så att filialerna ska betala till huvudbiblioteket för att få låna deras böcker på andra språk än svenska. Förändring är ett centralt element inom institutionell teori. Budgeten är något som man kan bestämma om. Vad det gäller budgetregler vore en förändring möjlig bara om den skulle genomföras av ledningen. En sådan typ av förändring kallar Rosabeth Moss Kanter för *bold stroke*¹¹⁷ (djärvt hugg). Ledningen skulle i detta fall besluta över förändrade budgetregler som genast skulle få en legal effekt. Denna förändring skulle gå snabbt, skulle beslutas i institutionens topp och därför skulle ledningskontrollen vara hög.

Sammanfattning

De formella regler kring försörjning av böcker och tidskrifter på främmande språk som kan identifieras, även om informanterna inte alltid nämner dem explicit, är: bibliotekslagen, de allmänna medieurvalsprinciperna, regler angående budgeten, medieförsörjningsplanen samt övriga kommunala regler som rör bibliotekariernas arbeten.

I Uppsala pågår ett projekt för kartläggning av språkgrupperna inom olika stadsdelar. Detta kan resultera i flera nedskrivna formella regler framförallt gällande samarbete mellan olika kommundelsbibliotek och dess ansvarstagande.

Formella regler måste vara tydliga och inte alltför utförliga för att kunna underlätta bibliotekariernas arbete. Dessa regler är relevanta eftersom de speglar bibliotekens institutionella omgivning och legitimerar biblioteksinstitutionen.

¹¹⁷ Enström, 1995, s. 212.

Informella regler eller tillvägagångssätt

Enligt den institutionella teorin utvecklar en institution ofta sina egna gemensamma synsätt och handlingsmönster. När det inte finns bestämda formella regler handlar bibliotekarierna enligt informella regler eller kultur. Av dessa gemensamma praktiker och arbetsrutiner kan senare formuleras formella regler. Informella regler och strukturer vad det gäller förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska återspeglas framförallt i det dagliga arbetet med inköp, prenumeration, hantering av gåvor m.m. På detta sätt möter biblioteken som institutioner kraven från specifika målgrupper eller individer, vilket i detta fall är biblioteksanvändare som söker medier på andra språk än svenska.

De informella reglerna som styr arbetet med förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska försöker jag sammanfatta genom att beskriva tillvägagångssätten och arbetsrutinerna som informanterna presenterar.

Inköp via Bibliotekstjänstens sambindningslista

Bibliotekstjänst är den ledande leverantören av medietjänster (medieprodukter och informationstjänster) inom Sverige. Deras kunder är professionella användare, framför allt kunskaps- och forskningsverksamheter såsom bibliotek, universitet, företag och andra organisationer.¹¹⁸

Informanterna verkar vara eniga om att BTJ:s sambindningslista är den främsta inköpskällan vid förvärv av böcker. Sambindningslistan innehåller inte bara de senast utkomna böckerna utan beskriver och bedömer dem även.

När informant 3 berättar hur hon går till väga vid inköp av böcker på andra språk än svenska nämner hon som första steg att man måste bestämma sig var man köper böckerna. I första hand vänder hon sig till BTJ:s sambindningslista. Hon tycker däremot att lektorsomdömena inte ger tillräckligt bra vägledning, eftersom de inte är tillräckligt utförliga. Ändå känner hon sig ganska hänvisad till sambindningslistan, eftersom det finns många språk som hon inte behärskar själv exempelvis persiska, kurdiska, arabiska, sorani och kurmanji. Dessa är också de språk som lånas mest på hennes bibliotek.

Informant 7 vänder sig också till BTJ:s lista i första hand. Hon upplever däremot som ett problem att i listorna representeras inte alla språk som biblioteken skulle behöva köpa in böcker på. Om bibliotekarien inte behärskar

¹¹⁸ Bibliotekstjänst http://www.btj.se/om_oss/index.html, 070504

språket måste hon gå efter omdömen, något som Informant 7 tycker försvårar arbetet. Enligt henne är omdömen väldigt svårt att gå efter, och det gör att det blir problematiskt att köpa in böcker på andra språk.

Informant 1 nämner också BTJ:s sambindningslista som första källa när hon köper in böcker på andra språk än svenska. Hon håller med Informant 7 om att det är problematiskt att listan bara innehåller vissa språk och inte andra som man skulle vilja köpa in böcker på.

Vad gäller tidskrifter kan man inte få hjälp från BTJ:s sambindningslista. Men Informant 2 berättar att BTJ har en databas där bibliotekarierna kan hitta annotationer om respektive tidskrift: vilken typ av tidning eller tidskrift det är, målgrupp, innehåll samt lite beskrivning.

Inköp via BTJ är en rutin som följs på alla folkbiblioteken inom Uppsala. Sambindningslistorna anses vara de främsta inköpskällorna trots att de har sina brister vad det gäller medier på andra språk än svenska. Det är ganska få språk som erbjuds och lektörsomdömen hjälper inte heller alltid bibliotekariernas arbete tillräckligt mycket. Eftersom biblioteken köper BTJ:s tjänster tas inköpsrutinerna därifrån för givna. Biblioteksinstitutionens kognitiva pelare förstärks med detta handlande. Vi kan även upptäcka biblioteksinstitutionens normativa element genom dessa inköpsrutiner. BTJ:s listor anses nämligen vara ett legitimt medel för inköp samtidigt som dessa värderingar sällan behöver ifrågasättas.

Inköp via bokhandlare

En annan möjlig väg att gå vid förvärv av böcker på andra språk än svenska är enligt informant 3 att kontakta bokhandlare i Stockholm. Dessa bokhandlare gör sina inköpsresor utomlands och köper nya böcker från respektive land.

Informant 1 brukar också kontakta bokhandlare i Stockholm efter att hon har gått igenom sambindningslistans erbjudande. Framförallt böcker på arabiska och persiska kan införskaffas av bokhandlare i Stockholm. Den arabiska bokhandeln i Stockholm är enligt informant 1 stor och känd och även Internationella biblioteket köper därifrån, vilket betyder att den är en godkänd inköpskälla. Informant 1 har också kontakt med en turkisk bokhandlare som även är bibliotekarie i Stockholm. Det tycker informanten är en bra kombination och en väldig stor hjälp, eftersom av denna bokhandlare kan man även få annotationer. "[...] så man skulle vilja ha med alla språk".¹¹⁹ Informant

¹¹⁹ Intervju med Informant 1, 070313

1 köper även från en bokhandlare i Sigtuna som har böcker på olika språk från Indien och Pakistan. Förutom bokhandlare som är verksamma i Stockholm och Sigtuna försöker Informant 1 även knyta kontakt utomlands: en kontakt har de på gång i Danmark.

Det finns även bokhandlare som reser runt i landet och säljer böcker till olika bibliotek. Tack vare en sådan resande bokhandlare är stadsbiblioteket i Uppsala väl försett med böcker på serbokroatiska.

Ibland kontaktas biblioteket av bokhandlarna själva. Informant 1 blev på detta sätt kontaktad av en kvinna från Göteborg som erbjöd sig att köpa in böcker på kinesiska, något som hon gjorde också för stadsbiblioteket i Göteborg. ”Vi beställde 120 stycken på en gång.”¹²⁰ Bibliotekarierna la märke till att när biblioteket kan erbjuda nya böcker på ett visst språk ökar också utlåningssiffrorna: ”Och då [...] helt plötsligt [...] utlån ökat enormt. Jag visste inte att det fanns så många kineser i stan. [...] Bara för att man har fräsch litteratur så ökar utlåningssiffran också”.¹²¹

Stadsbiblioteket passar också på när en bokhandel läggs ner och säljer ut sina böcker. I Stockholm lades en rysk bokhandel ner och två bibliotekarierna från stadsbiblioteket ”åkte dit och köpte böcker på 60 titlar. För det var rea, rea och rea. Så vi fick så hemskt mycket för väldigt lite pengar”.¹²²

Informant 1 hittar bokhandlarnas och förlagens adresser bland annat på Immigrant institutets hemsida.¹²³ Hon anser att även denna hemsida är en trovärdig källa. Enligt henne kan man även på Internationella bibliotekets hemsida hitta adresser man kan köpa böcker ifrån.

Bibliotekarierna får mycket hjälp av bokhandlare som känner till både språket, litteraturen och kulturen som böckerna kommer ifrån. Att vända sig till dessa bokhandlare är ett informellt sätt för förvärv. Det handlar mycket om tillit när bibliotekarierna köper in böcker efter bokhandlarens rekommendationer. Bibliotekarierna måste ta hänsyn till institutionens normer och värderingar (normativa element) vid inköp trots att de själva inte kan bedöma om medierna uppfyller dessa.

¹²⁰ Intervju med Informant 1, 070313

¹²¹ Intervju med Informant 1, 070313

¹²² Intervju med Informant 1, 070313

¹²³ Immigrant institutets webbadress är: www.immi.se

Bedömning med hjälp av personliga kontakter

Oftast är det svårt för informanterna att bedöma böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på grund av att de inte behärskar respektive språk. Förutom Bibliotekstjänsts lektörsomdömen och bokhandlare kan informanterna få hjälp av privatpersoner, litteraturvetare eller bibliotekskollegor som behärskar olika språk. Informant 3 utnyttjar personliga kontakter inför inköp eller bedömning av böcker på andra språk än svenska: ”jag har också kontakt med en person här som skriver om litteratur, en litteraturvetare som talar persiska och har hjälpt till med inköp, som man kan resonera om böckerna” med.¹²⁴ Personerna som kontaktas behärskar respektive språk men har även anknytning till litteratur. Gottsundabiblioteket har även interna resurser för bedömning på vissa språk. Bibliotekspersonalen behärskar framförallt skolspråken engelska, tyska, franska och spanska. Förutom dessa språk finns det bland personalen även någon som kan kroatiska.

Förutom att det är en stor hjälp vid inköp och bedömning av medier på andra språk än svenska lockar bibliotekspersonalens språkkunskaper även låntagare till biblioteket. Dessa låntagare kan senare vara till hjälp till att berika mediebeståndet genom att lägga fram inköpsförslag, men vid behov även vid bedömning av medier på olika språk. Informant 2 är mycket nöjd med servicen som stadsbiblioteket kan erbjuda sina besökare vad det gäller språkkunskaper bland personalen:

Jag tycker att vi är lyckligt lottade i det här huset. Här har vi bland personalen både persisktalande eller arabisktalande person, bulgariska, italienska, serbokroatiska och vi har några språk till. Och det är väldigt värdefullt för låntagarna. De är nykomna i Sverige och kommer hit och det är svårt att kommunicera. Det är perfekt. Och så på sätt jag kan inte tänka mig nåt bättre.¹²⁵

Hon berättar också att hon har skaffat sig kontakter även i invandrarföreningar, eftersom hon arbetade i 20 år som lärare i svenska som andra språk. ”Så jag kan alltid ringa in en person så att vi kan diskutera och bedöma.”¹²⁶

Personliga kontakter knyts även när nyinflyttade invånare lockas till biblioteket tack vare att det finns bibliotekspersonal som pratar deras modersmål.

¹²⁴ Intervju med Informant 3, 070314

¹²⁵ Intervju med Informant 2, 070313

¹²⁶ Intervju med Informant 2, 070313

Eftersom vi har en bulgarisk kvinna som jobbar här, så sprider sig att ”oj, det finns någon som pratar bulgariska”. Då kommer många som vill prata bulgariska med henne och de har anhöriga med sig [...]. Då knyts kontakter genom att man kan språket.¹²⁷

Informant 1 använder sig av personliga kontakter också när hon gör inköp i bokhandeln. Ibland åker hon till den arabiska bokhandeln i Stockholm och talar med bokhandlaren som ”vet vad som går och vad som säljs och kan rekommendera”. Likadant kan hon lita på bokhandlaren i Sigtuna som ”är en gammal boktryckare från Uppsala och var bokhandlare och modersmålslärare”.¹²⁸

Informant 1 brukar ibland även få hjälp av SFI-studenterna¹²⁹ när de kommer på visning på stadsbiblioteket. En kinesisk kvinna kunde på detta sätt hjälpa till att bedöma vissa böcker som biblioteket fick som gåva.

Informant 1 brukar även försöka knyta kontakter på bokmässan i Göteborg. Men enligt henne går det inte så lätt, eftersom personerna i fråga inte alltid är intresserade:

[...] det är också lite kultur. Som för ett par år sen när jag var på bokmässan och då var det många från Estland, Lettland, Litauen där. [...] nu, nu ska jag knyta kontakter här. Tror du de var intresserade? Jag sprang där runt tre gånger för att ta få kontakt med rätt person. Men de bara nonchalerade mig. [...] Och sen har jag fått prata med någon. Men nej. De har liksom inte förstått det här riktigt. De har inte kommit in i det här. De kommer om ett par år.¹³⁰

Förutom dessa personliga kontakter kan även bibliotekspersonal som har rötter i andra länder åka till sina hemländer (på till exempel semester eller familjebesök) och köpa böcker på olika språk i respektive land.

Bibliotekariernas kontroll över hur institutionens normer och värderingar följs försvagas genom att man följer dessa informella regler, eftersom de till en viss mån blir beroende av extern hjälp vid bedömning av böcker och tidskrifter på olika språk. Visserligen är vissa personer som rådfrågas experter på olika närstående områden (litteraturvetare eller bokhandlare), men vid mindre språk måste bibliotekarierna lita på låntagare som har lärt sig respektive språk eller har det som modersmål (till exempel SFI-studenterna), men som inte är specialister. På grund av detta blir många subjektiva åsikter underlag till bibliotekariernas inköp.

¹²⁷ Intervju med Informant 1, 070313

¹²⁸ Intervju med Informant 1, 070313

¹²⁹ Dessa studenter har olika språkliga bakgrund och läser svenska. SFI står för Svenska För Invandrare.

¹³⁰ Intervju med Informant 1, 070313

Tillgodoseende av efterfrågan, inköpsförslag och utlån

Inköpsförslag hjälper bibliotekarierna att se låntagarnas behov och önskemål men också att se vilka språk som efterfrågas på biblioteket. Att tillgodose inköpsförslag både lockar låntagare till biblioteket och ökar utlån, eftersom boken eller tidskriften som köps in eller prenumereras på med stor sannolikhet kommer att lånas och läsas åtminstone av låntagaren som gav önskemål om inköpet eller prenumerationen. Informanterna verkar vara eniga om att efterfrågan och inköpsförslag bör tillgodoses.

Enligt informant 3 tar man alltid hänsyn till låntagarnas efterfrågan och inköpsförslag. Hon säger att de får väldigt mycket inköpsförslag och de köper in böckerna om de bedömer dem som ”bra litteratur”.¹³¹ Vid bedömningen kontaktar de stadsbiblioteket där det finns språkkunniga (till exempel persisktalande) bland personalen. Informant 3 lägger till att förutom efterfrågan är det utlån som man går efter vid inköp av böcker på andra språk än svenska.

Det rör sig lite grann fram och tillbaka. Ibland så lånar man mer böcker på spanska, ibland lite mindre. [...] Men det ser vi ju på [...] omvärldsbevakningen [...] Då ser man ju [...] om det förändras antalet inflyttade i olika språk.¹³²

Informant 7 försöker köpa in rättvist mellan de olika språken och påpekar att man måste ta hänsyn till hur de olika grupperna är, eftersom vissa är mer läsande än de andra.

Första steget vid prenumeration av tidskrifter på andra språk än svenska beskrivs på följande sätt: först och främst är bibliotekarierna ”väldigt lyhörda”¹³³ för besökarens önskemål. Därför prenumereras på många tidskrifter utifrån inköpsförslag. Det finns naturligtvis vissa ”självklara” tidskrifter också som prenumereras på som till exempel *Le Figaro* på spanska eller *Le Monde* på franska. Informant 2 berättar om att en gång togs emot ett inköpsförslag på portugisiska vid stadsbibliotekets reception. Hon tyckte att efteråt var det svårt att bedöma vad låntagaren ville ha för portugisisk tidskrift, eftersom det inte konkretiserades om det handlade om brasiliansk portugisiska, afrikansk eller europeisk portugisiska. I sådana fall önskar sig bibliotekarierna att låntagaren hör av sig igen och för att kunna fråga mer ingående om vad denne önskar sig.

¹³¹ Intervju med Informant 3, 070314

¹³² Intervju med Informant 3, 070314

¹³³ Intervju med Informant 2, 070313

Vad det gäller väldigt sällsynta språk väntar bibliotekarierna på att någon bok ska efterfrågas innan de försöker köpa in något. Ett exempel på detta är inköp på makedonska på stadsbiblioteket. Informanterna upplever som ett problem att låntagarna inte alltid träder fram och frågar om biblioteket kan köpa in något på respektive språk. ”Så det är inte alltid lätt att veta att det finns behov om de inte säger någonting.”¹³⁴ Informant 6 berättar också att vuxna inte efterfrågar deras bibliotek och därför satsar de framförallt på barnen.

Frågan är dock om alla låntagare vet om att det finns möjlighet att komma med inköpsförslag och att dessa faktiskt oftast tillgodoses. Att tillgodose låntagarnas önskemål och efterfrågan kan anses vara en informell regel som inte alltid existerar i andra kulturer. Speciellt vad det gäller medier på andra språk än svenska vore det önskvärt att informera låntagare om möjligheten att kunna komma med tips och förslag till biblioteket om medier som de är intresserade av. Dessa låntagare kommer ofta ifrån andra kulturer där det inte är alltför vanligt att de har rätt till att lägga fram inköpsförslag, och även om de har rätt till det har kanske biblioteken inte möjlighet och råd att tillgodose dessa inköpsförslag. På biblioteken i Uppsala är denna informella regel så starkt inkluderad i verksamheten att ingen i bibliotekspersonalen reflekterar över att det kanske inte är så uppenbart för alla låntagare att biblioteken förvärvar medier även enligt denna regel. Denna rutin och regel tas för given av bibliotekarierna. Genom att följa denna regel förstärks biblioteksinstitutionens kognitiva element.

Samarbete mellan olika bibliotek

Ett bra samarbete mellan olika kommunalsbibliotek inom Uppsala vore önskvärt för att kunna tillfredsställa låntagarnas behov, eftersom det visar sig att inte alla bibliotek har råd att köpa in böcker eller prenumerera på flera tidskrifter på flera olika språk. Ett fungerande samarbete skulle kanske kunna lösa detta problem.

Samarbetet mellan stadsbiblioteket och Gottsundabiblioteket gör att de kan samordna inköp. ”Men ibland köper vi också samma böcker eftersom de efterfrågas.”¹³⁵ Det visade sig att Gottsundabiblioteket har mest samarbete med stadsbiblioteket. ”Vi har gjort gemensamma inköpsresor till Stockholm.”¹³⁶ Förutom stadsbiblioteket samarbetar de även med Gränbybiblioteket som också

¹³⁴ Intervju med Informant 1, 070313

¹³⁵ Intervju med Informant 3, 070314

¹³⁶ Intervju med Informant 3, 070314

köper in ganska mycket. ”Men vi samarbetar kanske inte så att du köper det, jag köper det ... Ibland gör vi det. För vi har gemensamma bokmöten och det är det som är fördelen att vi kan prata om det”.¹³⁷ Gottsundabiblioteket har ett litet bokbestånd på flera olika språk för att kunna erbjuda något i början, för att sedan ska lånas in depositioner från stadsbiblioteket.

Ibland så märker man att det kommer en grupp språk som t ex talar thai eller någonting och då lånar vi in depositioner på det språket. Vi har gjort så ganska mycket att vi har ett litet bestånd själva men det läser man ut väldigt snart och så sen lånar vi in ... Märker att det kommer några besökare, låntagare som vill ha det språket då lånar vi in en deposition. Så att det finns. Och förnya den hela tiden ... så att... Vi tror att om man har ett litet bestånd så blir det snart utläst. Då är det bäst att förnya det eftersom har vi förhållandevisst liten efterfrågan. Och så... Men vi försöker ju ha några stycken ... lite bestånd av olika språk så att man har någonting att erbjuda i allra första början. Och det växlar ju mycket mellan de olika språken.¹³⁸

Vad gäller tidningar och tidskrifter på Gottsundabibliotek berättar informant 4 att vid ett inköpsförslag på ett språk som de inte själva kan bedöma på filialen vänder de sig till stadsbiblioteket framför allt för att se om tidskriften finns där, och sedan för att få hjälp med att veta vad den efterfrågade tidskriften handlar om. Viktigt är också vad prenumerationen på respektive tidskrift skulle kosta.

Informant 1 berättar att i Uppsala är det stadsbiblioteket och Gottsundabiblioteket som köper mest böcker på andra språk än svenska. De andra filialerna har satsat mest på tidningar och tidskrifter. Informant 1 tycker att det inte är bra att dessa filialer inte köper in böcker utan låter låntagarna gå till stadsbiblioteket och låna därifrån.

Informant 7 bekräftar att också de gör inköp och lånar in depositioner från stadsbiblioteket. Det kan hända att en låntagare ganska snabbt läser ut vad filialen kan erbjuda på respektive språk. I sådana fall hänvisas låntagaren till stadsbiblioteket. Gränbybiblioteket har ingen samordning med stadsbiblioteket vad gäller inköp av böcker på andra språk än svenska. Därför förekommer att en viss bok köps in både på stadsbiblioteket och på Gränbybiblioteket. Informant 7 tycker att det vore bättre att i stället byta ut bokbeståndet på vissa språk några gånger om året.

Informant 5 betonar att på deras bibliotek köps inte in böcker på andra språk än svenska. Vid eventuell efterfrågan lånar de depositioner från

¹³⁷ Intervju med Informant 3, 070314

¹³⁸ Intervju med Informant 3, 070314

stadsbiblioteket, Gottsundabiblioteket eller Gränbybiblioteket. Vid behov och efterfrågan tas likadant depositioner från stadsbiblioteket också av informant 6. Hon berättar att samarbetet med stadsbiblioteket inte bara gäller depositioner utan de tar kontakt med stadsbiblioteket även vid efterfrågan på böcker på något språk som inte behärskas på deras bibliotek: ”Om det är några särskilda önskemål så finns det folk där som kan plocka ihop de böckerna som efterfrågas.”¹³⁹

Man har även kontakt med Internationella biblioteket där man kan låna böcker som en låntagare efterfrågar. Informant 3 beställer i sådana fall fjärrlån från Internationella biblioteket. Informant 7 berättar att de inte har något samarbete med Internationella biblioteket vad det gäller inköp. Däremot lånar de in depositioner från Internationella biblioteket om det behövs.

Informant 2 försöker också hålla kontakt med Internationella biblioteket ”för de besitter ju en annan kunskap och har tid och på ett annat sätt. Och ibland får jag svar och ibland får jag inte det. Det är olika. Men vi försöker ha vägledning”.¹⁴⁰

Informant 1 ser också Internationella biblioteket i Stockholm som en möjlig resurs: dels får de in depositioner vid behov, dels kontaktas Internationella biblioteket vid ett inkommande inköpsförslag på en bok som personalen på stadsbiblioteket inte kan bedöma på något sätt. I sådana fall kontrollerar de om boken finns på Internationella biblioteket. Om den finns med i beståndet där betyder det att boken uppfyller alla krav och även kan köpas in på stadsbiblioteket i Uppsala.

Vad gäller tidskrifter på andra språk än svenska har stadsbiblioteket och Gottsundabiblioteket kommit överens om att inte ha samma bestånd av arabiska tidskrifter. ”Utan det är viktigare att det finns i staden.”¹⁴¹ Stadsbiblioteket jämför också sitt tidskriftsbestånd med Gränbybibliotekets bestånd.

Informanterna berättar om samarbetet mellan biblioteken som om detta skulle grunda sig på informella överenskommelser. Nedskrivna formella regler angående samarbete och olika bibliotekens ansvar väntar de sig av det pågående projektet om kartläggningen av språkgrupper inom Uppsala. Faktum är dock att bland medieurvalsprinciperna nämns att ”[m]ediebeståndet vid huvudbiblioteket och kommunalsbiblioteken utgör en gemensam resurs.

¹³⁹ Intervju med Informant 6, 070315

¹⁴⁰ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁴¹ Intervju med Informant 3, 070314

Riktlinjerna för inköp gäller samtliga enheter”.¹⁴² Ett gemensamt mediebestånd förutsätter samarbete mellan biblioteken. Nästa punkt i medieurvalsprinciperna lyder som följer: ”Inlån från andra bibliotek kompletterar det egna mediebeståndet. Detta gäller exempelvis speciallitteratur, lokalhistoriska verk samt sådana böcker som inte längre finns att köpa.”¹⁴³

Eftersom det av olika anledningar är svårt att köpa in medier på andra språk än svenska kan principen ovan även gälla sådana medier. Som vi ser finns det formella regler som även förutsätter samarbete mellan biblioteken. De befintliga formella reglerna formulerade bland medieurvalsprinciperna föreskriver dock inte hur samarbetet bör fungera i praktiken. Biblioteken bestämmer själva om detta samarbete ska betyda samordning vid inköp, inlån av depositioner eller enstaka lån. Dessa formella strukturer förblir informella regler, gemensamma arbetsrutiner och lokala vanor.

Hantering av gåvor

Förutom inköp berikas mediebestånden även tack vare gåvorna som skänks till biblioteken. Vissa bibliotek får in mycket gåvor, de andra mindre.

Gottsundabiblioteket är ett av de bibliotek som får in mycket gåvor. Dessa böcker bedöms på samma sätt som de inköpta böckerna d v s via personal eller andra kontaktpersoner som behärskar respektive språk.

Till Eriksbergsbiblioteket kommer däremot inte in särskilt många gåvor i form av böcker på andra språk än svenska. Den enda gången de fick böcker i gåva kontrollerade först bibliotekarierna själva böckerna och skickade dem sedan till stadsbiblioteket. Personalen på stadsbiblioteket bedömde sedan dessa böcker och tog beslut om de skulle ställas ut på hyllorna eller inte.

Väldigt sällan får biblioteken in även tidskrifter som gåvor. Det hände på stadsbiblioteket när en persisk tidskrift skänktes av en privatperson till biblioteket. Det fungerade i två års tid och sedan kom inga flera nummer: ”hade vi prenumererat på den, hade vi reklamerat då, men som gåva kan man inte bråka med när den slutar komma”.¹⁴⁴

Formella regler i form av medieurvalsprinciper hjälper bibliotekariernas arbete vid bedömning av gåvor som biblioteken får. Även informella regler (om hur böckerna egentligen bedöms i praktiken) följs. Att få in gåvor är ändå en informell handling, och biblioteket som institution kan därför inte ställas till

¹⁴² *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

¹⁴³ *Medieurvalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek*, 2004, s. 2.

¹⁴⁴ Intervju med Informant 2, 070313

svars när de får in dessa medier. Exempel på detta är att bibliotekarierna inte kan reklamera om mediernas skick och de vet ingenting om deras innehåll om de inte behärskar språket. Inte heller kan man reklamera när en tidskrift inte längre kommer. Att handskas med gåvor innehåller flera steg. Under det första steget handlar bibliotekarierna informellt: de tar emot gåvorna utan att veta vad de har fått. Det andra steget blir mer formellt eftersom bibliotekarierna måste bedöma gåvorna utifrån befintliga formella regler men även gemensamma normer och värderingar, och sedan bestämma sig för att ta upp dem i mediebeståndet eller inte.

Sammanfattning

Genom att känna till biblioteksinstitutionens gemensamma värderingar handlar bibliotekarierna på liknande sätt även om de har olika arbetsplatser. Den institutionella tillhörigheten förstärks inte enbart tack vare formella regler som måste följas utan även tack vare informella överenskommelser och arbetsrutiner. Förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska verkar vara en svårare uppgift än förvärv av medier på svenska. Därför har bibliotekarierna utarbetat flera rutiner, informella regler kring inköp och bedömning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Dessa rutiner rör inköp via BTJ:s sambindningslista, inköp via bokhandlare, bedömning av böcker och tidskrifter med hjälp av personliga kontakter, tillgodoseende av efterfrågan, inköpsförslag och utlån, samarbete mellan olika bibliotek samt hantering av gåvor.

Faktorer som påverkar försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk

För att kunna förstå svårigheterna och för att kunna förbättra arbetet kring försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är det viktigt att vara medveten om faktorerna som påverkar detta. I detta underkapitel sammanfattar jag därför de viktigaste faktorerna.

Budget

För den största delen av Uppsala kommuns tjänsteproduktion ansvarar förvaltningen med namnet Uppsala produktion vård och bildning. Tjänsteproduktionen gäller bland annat skolor och utbildning, äldreomsorg,

socialtjänst, konsumentrådgivning, även kultur och fritid och därmed även bibliotek.¹⁴⁵ Det satsas cirka 83 miljoner kronor per år på kultur, och cirka 69 miljoner av denna summa går till biblioteken. Bibliotekens anslag är alltså till största delen kommunalt. Pengarna kommer ifrån Kulturnämnden. En liten del för kompletterande medieförsörjning kommer från Landstinget.¹⁴⁶

Eftersom stadsbiblioteket är ett stort bibliotek har det en ganska stor budget också, vilket betyder att det får 45 miljoner kronor per år. Av denna summa går den största delen till fasta kostnader (till lön till personal, telefoner, datorer, m.m.), och för resten som är cirka sju miljoner kronor köper man in medier. Dessa sju miljoner kronor måste räcka till stadsbiblioteken, två bokbussar och 18 andra bibliotek (kommundelsbiblioteken och biblioteken i kommunens ytterområden). Uppsalas bibliotek får alltså cirka 38 kronor per invånare till biblioteksverksamhet.¹⁴⁷

Ledningsgruppen på stadsbiblioteket bestämmer fördelningen som till stor del är baserad på utlåningssiffrorna. Om något drastiskt händer fördelar man om, men det finns alltså en grundfördelning i procent. Det sammanlagda medieanslaget på cirka sju miljoner kronor fördelas på drygt fyra miljoner till huvudbiblioteket och resten till kommunalsbiblioteken.¹⁴⁸ Vissa bibliotek klarar sig mycket bra på denna budget, medan andra inte alls är nöjda.

Informant 6 erkänner att de numera inte köper in böcker på andra språk än svenska eftersom de inte har råd med det. Allt de kan köpa på andra språk än svenska är några enstaka böcker på engelska då och då. Det största problemet med medieförsörjning på andra språk än svenska anser därför informant 6 vara pengarna. Budgeten räcker inte till att köpa allt som de önskar sig, och därför måste de prioritera. Hon läser inte alls i BTJ:s sambindningslista om böcker på andra språk än svenska eftersom hon ändå inte kan köpa något. Inte heller informant 5 köper numera in medier på andra språk än svenska. ”Har man en budget så är det lätt att nå mål.”¹⁴⁹ Men Sävjabiblioteket har inte tillräckligt med pengar för att kunna köpa in medier på andra språk än svenska för vuxna. ”Det var över 15 år sedan någonting köptes in.”¹⁵⁰ Informant 5 berättar också att om budgeten inte räcker till kan man ibland få bidrag när man ser vilka språkgrupper som växer inom området.

¹⁴⁵ Uppsala produktion vård och bildning:
http://www.uppsala.se/upsala/templates/StandardPage_3244.aspx, 070511

¹⁴⁶ Brevkontakt med Thomas Brylla på Uppsala Stadsbibliotek, 070516

¹⁴⁷ Thomas Bryllas föreläsning vid Uppsala universitet: *Förvärvsfrågor för folkbibliotek* i oktober 2005

¹⁴⁸ Brevkontakt med Thomas Brylla på Uppsala Stadsbibliotek, 070516

¹⁴⁹ Intervju med Informant 5, 070315

¹⁵⁰ Intervju med Informant 5, 070315

Informant 7 tycker att deras bibliotek har det ganska begränsat både vad gäller pengar och plats för böcker på andra språk. Numera köper Gränbybiblioteket in böcker på andra språk än svenska, men informanten börjar ifrågasätta om det är rätt: ”för att vi har ju nu blandat. Vi har både depositioner från HB¹⁵¹ och så köper vi in”.¹⁵² Trots allt klarar sig informant 7 på budgeten även om hon inte är helt nöjd med den. Ibland skulle hon vilja köpa in flera böcker på andra språk än svenska. Hon tillägger dock att ”man inte ska köpa bara för att man ska köpa, utan då måste det vara något vettigt också”.¹⁵³

Stadsbiblioteket strävar efter att kunna erbjuda tidningar och tidskrifter för alla språkgrupperna inom Uppsala även om det känns orealistiskt. Informant 2 är dock nöjd med budgeten.

Det lär finnas över 100 språk här i stan och vi har tidningar, tidskrifter på cirka 35 språk. Men det känns ändå [...] uthärdligt att inte kunna erbjuda alla språkgrupper tidningar, tidskrifter på det egna språket i pappersformat nu när det finns så mycket tillgängligt på webben [...].¹⁵⁴

Man måste ha i åtanke att tidskrifterna utgör en stor del av stadsbibliotekets medieanslag, d v s 1,5 miljoner kronor.¹⁵⁵

Informant 3 är också ganska nöjd med budgeten. Självklart skulle hon kunna tänka sig att ha mer pengar eller få något bidrag för att kunna satsa på något språk lite extra, men budgeten räcker till ganska bra ändå. Informant 4 berättar att de även satsar på nätuppkoppling och på flera datorer på Gottsundabiblioteket. De kan spara pengar på tidskriftsprenumerationerna om låntagarna istället erbjuds möjligheten att kunna läsa dem på Internet.

Informant 1 bekräftar att det inte finns några särskilda budgetregler vad det gäller medier på andra språk än svenska. I praktiken får hon köpa in nästan allt som hon anser vara bra böcker på olika språk. Hon behöver bara kontakta den inköpsansvarige bibliotekarien och tala om att det behöver satsas på det ena eller det andra språket.

Kultur

Biblioteksverksamheten kring medieförsörjning på andra språk än svenska påverkas i ganska hög grad av möten mellan olika kulturer. Detta gäller dels

¹⁵¹ HB står för Huvudbiblioteket d v s stadsbiblioteket i Uppsala.

¹⁵² Intervju med Informant 7, 070320

¹⁵³ Intervju med Informant 7, 070320

¹⁵⁴ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁵⁵ Brevkontakt med Thomas Brylla på Uppsala Stadsbibliotek, 070516

kontakter med utlandet vid prenumerationer, eventuella inköp genom utländska kontaktpersoner, dels låntagarnas förhållningssätt till information.

En svårighet vid prenumeration på andra språk än svenska är att prenumerationen sköts utomlands. ”Jag kan säga ju längre bort från Sverige som tidskriften ges ut desto svårare kan det vara.”¹⁵⁶ Informant 2 påpekar att från Mellanöstern kommer tidskrifter väldigt slumpartat. Även BTJ som är mellanorganisatör vid prenumeration kan ha svårt att sköta kontakten med redaktionerna utomlands. Det tar mycket lång tid att få svar från utlandet vid en prenumeration. Exempel på detta var prenumerationen på en kurdisk tidskrift och även en bulgarisk tidskrift. Informant 2 påminner om att i till exempel Iran stängs tidningsredaktioner ganska ofta och tidskrifterna dyker upp sedan under andra namn. Att prenumerera blir därför ”väldigt svajigt”.¹⁵⁷ Uteblivna nummer väcker förstås irritation hos låntagare men samtidigt känner de flesta till situationen i olika länder. Enligt informant 5 fungerar prenumerationerna på bibliotekets tidskrifter ganska bra även om man ”ser att de har åkt ett varv runt jordklotet innan det kommer till oss”.¹⁵⁸

Informant 5 betonar att utlåningen hänger samman med låntagarnas bakgrund också. Beroende på olika kulturella bakgrunder varierar också förhållningssättet till olika typer av information. Enligt Informant 5 finns det invandrare som är vana att använda text, men det finns många som är inte det. Många invånare med utländsk bakgrund har teve och parabol och nöjer sig med information som de får via dessa kanaler. Informant 1 påpekar att ryskan är ett väldigt stort språk i Uppsala och ”ryssar är väldigt beläst folk och läser väldigt mycket”.¹⁵⁹ Därför tycker hon att man skulle ha dubbelt så många böcker på ryska på biblioteket än vad det finns idag och ”de skulle inte finnas inne ändå”.¹⁶⁰

Informant 7 uppmärksammar även faktum att det finns många invånare som har utländsk bakgrund men som kanske inte lånar medier på sitt eget modersmål eftersom de ”är väldigt inne på att lära sig svenska”.¹⁶¹ Hon håller med om att det finns låntagare som inte har något läsbehov eftersom de får kontakt med sina modersmål genom teven.

¹⁵⁶ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁵⁷ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁵⁸ Intervju med Informant 5, 070315

¹⁵⁹ Intervju med Informant 1, 070313

¹⁶⁰ Intervju med Informant 1, 070313

¹⁶¹ Intervju med Informant 7, 070320

Språk

Att samla in ett rikt mediebestånd på biblioteken i Uppsala på världens alla språk vore ett orealistiskt mål. Detta är omöjligt, men frågan är vilka språk som prioriteras och av vilken anledning. Rikard Jennische påpekar i sin magisteruppsats att år 2004 har stadsbiblioteket i Uppsala inte visat några tecken på att de har tagit del av Sveriges minoritetspolitik¹⁶². Det visade sig även under min undersökning att de flesta biblioteken i Uppsala inte verkar behandla de nationella minoritetsspråken annorlunda än de andra främmande språken vad det gäller inköp eller prenumerationer. Informant 2 ger dock exempel på att de har prenumererat på tidskrifter på ett av de fem nationella minoritetsspråken trots att de inte finns särskilt många låntagare som läser detta språk. Hon berättar att stadsbiblioteket prenumererar på en tidskrift på romani. Samtidigt påpekar hon att romanigruppen inte är stor i Uppsala och att det inte finns särskilt många låntagare från denna språkgrupp på biblioteket. Biblioteket har dock bestämt sig för att prenumerera på tidskriften eftersom romani är ett av de nationella minoritetsspråken. En annan prenumeration på en samisk tidskrift är också på gång efter ett inköpsförslag.

På stadsbiblioteket prioriteras inga språk, men arabiska, persiska och ryska är de allra största språken och därför satsar man mest på dessa språk. Enligt informant 1 skulle de köpa in böcker på de nationella minoritetsspråken om det skulle komma ut några. De köper in dessa böcker bara för att de är skrivna på de nationella minoritetsspråken och trots att det inte finns låntagare som efterfrågar dem.

Informant 5 gör inte någon skillnad mellan de nationella minoritetsspråken och de andra språken. Om det inte finns några låntagare köper de inte in böcker och tar inte in depositioner från stadsbiblioteket.

På Gottsundabiblioteket prioriteras persiska, arabiska, kurmanji och sorani eftersom dessa språk är mest efterfrågade av låntagarna. Böcker på de nationella minoritetsspråken skulle köpas in om de vore efterfrågade. Inga språk ignoreras på biblioteket, men ”om vi inte har utlån på något språk lånar vi inte in heller. Men vi kanske alltid har något i alla fall. Det är inte helt tomt.”¹⁶³

Informant 7 upplever att efterfrågan på olika språk förändras hela tiden. Numera finns till exempel inte så många låntagare på spanska böcker. Hon förklarar detta med att många som talar spanska i området ursprungligen

¹⁶² Jennische, 2004, passim.

¹⁶³ Intervju med Informant 3, 070314

kommer från Chile, men det var länge sedan de flyttade hit (cirka 30 år sedan). Det betyder att de behärskar svenska väldigt bra. Bengali, kurdiska och persiska är däremot väldigt uppskattade språk. Samtidigt tycker hon att de som behärskar persiska också är mycket duktiga på svenska. På de nationella minoritetsspråken köper inte informant 7 in medier eftersom de inte efterfrågas. Förutom ett lexikon på romani finns det ingenting på biblioteket på dessa språk.

Malin Svensson konstaterar i sin magisteruppsats att Internationella biblioteket framförallt fokuserar på inköp av de större språken, medan de mindre språken inte får alltför stort utrymme.¹⁶⁴ Också på biblioteken i Uppsala verkar informanterna prioritera de större språken även om de förklarar detta med att dessa språk efterfrågas. Det visade sig att de efterfrågade språken är persiska, arabiska, kurdiska samt vissa skolspråk. Alla dessa är alltså språk som talas av många personer världen över. Bokbeståndet på de mindre språken är ganska litet och består av gamla böcker. Det vore önskvärt att kontinuerligt förnya bokbeståndet även på mindre språk, något som inte alltid kan verkställas dels på grund av den smala budgeten, dels på grund av få inköpskanaler.

Inköpskanaler

De flesta informanter är eniga om att det är svårt att hitta bra och trovärdiga inköpskanaler, något som försvårar medieförsörjningen på andra språk än svenska framförallt vad det gäller de mindre språken.

Informant 6 erkänner att de visserligen inte köper in böcker på andra språk än svenska för vuxna, men de försöker satsa på skolbarnen, och vill köpa in böcker på andra språk än svenska för dem. De har hittat många kanaler, och nu har de svårt att välja emellan: ”man vet inte riktigt vad böckerna handlar om, vilka kvalitet det är på dem”.¹⁶⁵

Informant 7 köper liksom de andra informanterna in framförallt från BTJ:s sambindningslista. Men hon tycker att det inte är den allra bästa källan, eftersom hon fick höra att omdömen måste vara positiva för att en bok ska komma med i listan och lektörerna som skriver omdömen får ganska dålig ersättning. ”Och det gör att det blir ganska uddlöst.”¹⁶⁶

Vad gäller inköpskanaler är det mycket viktigt att kunna lita på dessa. Det gäller framförallt personliga kontakter som till exempel kontakt med

¹⁶⁴ Svensson, 2004, passim.

¹⁶⁵ Intervju med Informant 6, 070315

¹⁶⁶ Intervju med Informant 7, 070320

bokhandlare. ”För det gäller att hitta en kontakt som man vågar lita på. Särskilt när jag har ingen aning om vad jag har köpt.”¹⁶⁷

Svensson påpekar i sin magisteruppsats vikten av samarbete med andra människor.¹⁶⁸ Detta är en förutsättning för en fungerande mångspråkig biblioteksverksamhet. Mina informanter betonar detta också genom att erkänna att ett tillförlitligt kontaktnät är nödvändigt i deras arbete.

Sammanfattning

Den viktigaste faktorn som påverkar försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska verkar vara budgeten. Ekonomin försvårar framförallt de mindre filialernas förvärvsarbete. De verkar ha svårt med pengar för att kunna köpa in böcker och prenumerera på tidskrifter på andra språk än svenska.

Förutom budgeten är förhållningssätten till olika språk och språkgrupper samt olika kultur kring inköp, prenumeration och utlån viktiga faktorer vid försörjning av dessa typer av medier.

En fjärde faktor är inköskanaler och bristen på trovärdiga sådana, vilket oftast försvårar för bibliotekarierna beträffande försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska.

Bibliotekariernas uppfattning om försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk

För att kunna utföra ett bra arbete vad gäller medieförsörjning på andra språk än svenska måste bibliotekarierna vara medvetna om vilka låntagargrupper de riktar sig till. Förutom målgruppen måste man även känna till arbetets betydelse för att kunna vara tillräckligt motiverad i sitt arbete.

Hur bibliotekarierna tänker kring sina målgrupper och vad de tycker om vikten av sitt arbete med försörjning på andra språk än svenska kan även förklara vissa informella arbetsrutiner. Det visade sig att informanterna ofta tar upp det problematiska och svårigheterna kring inköp på främmande språk. Detta händer på grund av att de tänker framförallt på små och sällsynta språk. De talade dock aldrig om hur de köper in böcker exempelvis på engelska, på olika nordiska språk eller på andra språk där inköp är lätta att genomföra tack vare att beställnings- och inköpsrutinerna liknar de svenska rutinerna. Redan 1998 uppmärksammar antologin *Biblioteket mitt i världen* att inköp från

¹⁶⁷ Intervju med Informant 1, 070313

¹⁶⁸ Svensson, 2004, passim.

Norden och England, Tyskland och Frankrike är inte alls problematiska tack vare liknande arbetsmetoder inom förlagsbranschen. Ett sätt att importera böcker från dessa länder är att man gör urval via förlagskataloger, omslag eller annat material från förlagen. Problem uppstår dock vid mindre språk.¹⁶⁹

Målgrupper

De flesta informanterna anser att den viktigaste målgruppen för böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är personer som har utländsk bakgrund.

Informant 1 erkänner att hon tänker främst på personer med utländsk bakgrund, men även studenterna anser hon vara en stor målgrupp för böcker på andra språk än svenska. Enligt henne finns det personer som håller på att lära sig ett främmande språk, och dessa personer är också potentiella låntagare av böcker på andra språk än svenska. Informant 2 håller med om att man måste tänka även på studenterna vid medieförsörjning på andra språk än svenska. Att läsa tidskrifter håller språket levande för dem.

Informant 4 anser att en tänkt målgrupp vad det gäller engelska och tyska (d v s skolspråken) även är svenskar som vill upprätthålla sina språkkunskaper. Informant 6 och informant 7 betonar att det framförallt är skolspråken som efterfrågas på deras bibliotek. I dessa fall är det främst studenter som vill låna engelska böcker. Informant 3 nämner också personer med utländsk bakgrund som målgrupp för böcker på andra språk än svenska, och vad det gäller engelskan och andra skolspråk kan även svenskar vara målgruppen.

Informant 5 anser att målgruppen för böcker och tidskrifter på andra språk än svenska framförallt är personer med utländsk bakgrund, eftersom ”det finns inga svenskar som tar veckotidningar om mode eller reportage på andra språk”¹⁷⁰ eller som läser nyhetstidningar på persiska, arabiska eller bengali.

Före intervjuerna antog jag att vissa målgrupper glöms bort ganska lätt, för att man tror att böcker och tidskrifter på andra språk läses enbart av personer som har ett annat modersmål än svenska. Min antagande visade sig stämma i många fall. Jag fick ofta förklara min fråga angående målgrupper, eftersom det verkade vara så självklart att det handlade om personer med utländsk bakgrund. Bara efter min frågeställning började informanterna tänka efter om det kunde finnas andra målgrupper också. Efter vissa funderingar nämnde de flesta informanterna även studenterna som en eventuell målgrupp. Förutom informant 1 nämnde igen annan informant som målgrupp låntagarna som har svenska som

¹⁶⁹ *Biblioteket mitt i världen. Flerspråkig biblioteksverksamhet*, 1998, passim.

¹⁷⁰ Intervju med Informant 5, 070315

modersmål men som läser böcker och/eller tidskrifter på andra språk eftersom de har anhöriga som talar ett annat modersmål än svenska. Studentgruppen som låntagare av medier på främmande språk verkar också vara ganska bred. Den kan innefatta språkstudier men även dem som vill förbättra sina språkkunskaper på egen hand. Personer som redan behärskar flera olika språk och även vill läsa på dessa nämns inte heller av informanterna.

Den danska studien av Ågot Berger pekar på problematiken kring den tänkta användargruppen till bibliotekstjänster som erbjuds till minoritetsbefolkningen.¹⁷¹ I Bergers studie framgår att dessa användare betecknas som invandrare, men egentligen är de födda i Danmark och bara en eller båda av föräldrarna är födda utomlands. Vad det gäller målgrupperna till böcker och tidskrifter på främmande språk på biblioteken i Uppsala verkar bibliotekarierna vara eniga om att dessa låntagare har utländsk bakgrund, men ingen av informanterna specificerar närmare vad detta betyder. I de flesta fall verkar det ändå uppfattas att dessa låntagare är födda utomlands.

Vikten med försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk

Samtliga informanterna anser att försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är en mycket viktig uppgift. Informant 2 anser att medieförsörjning på andra språk än svenska är mycket viktigt eftersom tidningarna och tidskrifterna representerar ”länken till hemlandet för invandrare”.¹⁷² Tidskrifterna har särskilt stort värde eftersom det inte alltid finns aktuella böcker på respektive språk. Informant 7 är överens med de andra om att försörjningen på andra språk än svenska är ”viktig för att hålla språket levande för dem som har ett annat modersmål”.¹⁷³

Informant 3 vill att låntagare med olika språklig bakgrund ska känna sig hemma på biblioteket. Därför lockar de med böcker på olika språk och i framtiden planerar hon även tänka på hur de skyltar i olika sammanhang.

Informant 5 erkänner att försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska har stor betydelse, men hon tycker att med de medel som de har gör hon bäst om hon ”tar in fräsch litteratur till dem som frågar”.¹⁷⁴ Denna ”fräscha litteratur” råkar dock oftast representeras av böcker på svenska.

¹⁷¹ Berger, 2001, passim.

¹⁷² Intervju med Informant 2, 070313

¹⁷³ Intervju med Informant 7, 070320

¹⁷⁴ Intervju med Informant 5, 070315

Informant 1 anser att det är en mycket relevant uppgift att köpa in böcker på andra språk än svenska och det kommer att vara ”viktigare och viktigare”.¹⁷⁵ Hon tycker att förståelsen för medieförsörjning på andra språk än svenska är större idag än tidigare. Dess betydelse uppmärksammas även med hjälp av till exempel mångkulturåret och andra liknande projekt.¹⁷⁶ Enligt henne kommer arbetet med försörjningen av böcker på andra språk än svenska att få mer och mer status.

Förhållningssättet till försörjningsarbetet av böcker och tidskrifter på främmande språk

Informant 2 är nöjd med försörjningen av tidskrifter och tidningar på andra språk än svenska på stadsbiblioteket. Hon tycker att det är en väldigt rolig arbetsuppgift som hon har.

Jag gillar den här aktuella: att veta att samma dag det händer så är det någon som skriver om det, och sen finns det låntagare som jag har här och kan erbjuda dem det. Det känns ju så otroligt levande med tidningar, tidskrifter. [...] Böcker i all ära, det är inte så att jag nedvärderar dem, men just aktualiteten [...] är det ju roligt att kunna erbjuda.¹⁷⁷

Informant 3 skulle gärna vilja köpa in mycket flera böcker på andra språk än svenska och samtidigt skulle hon vilja gallra kontinuerligt. För att kunna göra detta skulle hon behöva flera kontakter och bättre språkkunskaper på biblioteket. Hon planerar att förändra vissa saker på biblioteket och vill lyfta fram de utländska böckerna så att de står mer centralt på biblioteket, eftersom hon anser att det är viktigt att låntagarna ser dem direkt när de kommer in. Hon tycker att det är roligt att arbeta med försörjning på andra språk än svenska ”framförallt för att man också får kontakt med personer som talar de här språken”.¹⁷⁸

Informant 5 är inte alls nöjd med medieförsörjningen på andra språk än svenska. Hon tycker att den ekonomiska krisen som rådde för några år sedan i kommunen resulterade i att ”allt lades på is i Sävja”¹⁷⁹, och det fanns inga pengar kvar för biblioteket. På grund av budgeten kan de numera inte köpa in böcker på andra språk än svenska. Bokbeståndet är därför inte tillfredsställande

¹⁷⁵ Intervju med Informant 1, 070313

¹⁷⁶ Regeringen har utlyst år 2006 till ett Mångkulturår. Ett antal myndigheter, institutioner och organisationer fick i uppdrag att under 2006 arbeta med ökad mångfald i kulturlivet.

¹⁷⁷ Intervju med Informant 2, 070313

¹⁷⁸ Intervju med Informant 3, 070314

¹⁷⁹ Intervju med Informant 5, 070315

för låntagarna. Samtidigt anser hon också att inte heller låntagarna är intresserade.

Informant 7 är inte helt nöjd med försörjningen på andra språk än svenska och skulle vilja ha mer rådgivning och pengar för det. Hon tycker att det är svårt att arbeta med denna arbetsuppgift samtidigt som det är roligt ”när man får respons från låntagarna”.¹⁸⁰

Informant 1 skulle vilja köpa in mera böcker på andra språk än svenska för att förnya det befintliga bokbeståndet. Det största problemet för henne är inte bristen på pengar utan att hitta bra leverantörer (i till exempel grekiska, rumänska, thailändska, tjeckiska, tigrinja, italienska, ungerska). Hon upplever arbetet med förvärv på andra språk än svenska som intressant samtidigt som hon erkänner att ”det är tufft”.¹⁸¹ Hon är inte nöjd med försörjningen på andra språk än svenska vad det gäller de små och mer sällsynta språken. Hon skulle vilja ha enkla och bra kanaler ”som man kan lita på”.¹⁸²

Sammanfattning

Undersökningen visade att bibliotekarierna framförallt tänker på personer med utländsk bakgrund vad gäller målgruppen för böcker och tidskrifter på främmande språk. De riktar sig även till studenter som läser något eller några av de så kallade skolspråken. Men svensktalande biblioteksanvändare verkar annars inte anses som potentiella låntagare av böcker och tidskrifter på främmande språk.

Bibliotekarierna anser försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk vara en viktig uppgift, men på grund av budgeten är det flera filialer som prioriterar inköp av svenska medier i stället för medier på främmande språk.

¹⁸⁰ Intervju med Informant 7, 070320

¹⁸¹ Intervju med Informant 1, 070313

¹⁸² Intervju med Informant 1, 070313

Slutdiskussion

För att presentera en helhetsbild av folkbibliotekens arbete i Uppsala med försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska belyser jag i detta kapitel några intressanta aspekter kring förvärvsarbetet med hjälp av egna reflektioner.

Förhållningssättet till försörjning av böcker och tidskrifter på främmande språk

Syftet med min uppsats var att studera försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på några folkbibliotek i Uppsala. Jag har undersökt hur bibliotekarierna på olika bibliotek i praktiken förhåller sig till de befintliga formella reglerna och hur de arbetar utifrån sina egna informella regler. Undersökningen är även tänkt att fungera som ett underlag för en ökad förståelse för behovet av en välfungerande svensk biblioteksverksamhet som står för medier (böcker och tidskrifter) på andra språk än svenska.

Mitt syfte var dock inte att belysa bibliotekens integrationsfrämjande roll. Jag anser att medier och bibliotekstjänster på andra språk än svenska inte enbart är betydelsefulla för personer som har ett annat modersmål än svenska. Därför ville jag även undersöka bibliotekariernas förhållningssätt till försörjning av dessa medier med tanke på målgrupper. Det visade sig dock att alla informanter kopplar medier på främmande språk framförallt till ett behov som personer med utländsk bakgrund har. I vissa fall anses även studenter vara målgruppen till böcker och/eller tidskrifter på främmande språk, men i dessa fall tänker bibliotekarierna mest på de gamla skolspråken (framförallt engelska men även franska, spanska, tyska). Visserligen är det personer med annat modersmål än svenska som är den främsta målgruppen för medier på främmande språk men biblioteken får inte heller glömma bort de svensktalande låntagarna som kan vara intresserade av dessa medier och som borde lockas till bibliotekens denna verksamhet.

Folkbibliotekens roll i förverkligandet av jämlikhetsmålet var bland annat att informera biblioteksanvändarna om deras möjligheter av att få olika typer av biblioteksservice samt att hålla beståndet aktuellt. Folkbiblioteken i Uppsala påstår sig vara lyhörda för användarnas önskemål, och inköpsförslag tar man alltid hänsyn till. Det är däremot oklart om biblioteksanvändare med utländsk bakgrund är medvetna om möjligheten att lägga fram inköpsförslag. Det vore intressant att göra en mindre undersökning kring detta. Det kan nämligen vara en sådan arbetsrutin från biblioteksinstitutionens sida som tas för given av aktörerna (d v s bibliotekarierna) utan att användarna vet något om det. Möjligheten att kunna lägga fram inköpsförslag är med andra ord snarare en informell regel. Om den vore formaliserad skulle det finnas till exempel blanketter utlagda där låntagare skulle kunna lämna sina förslag direkt. Visserligen finns det blanketter som låntagarna kan fylla i, men dessa är vid informationsdiskarna hos bibliotekarierna. Låntagarna som inte kommer fram till diskarna vet fortfarande ingenting om dessa möjligheter. Detta skulle därför kunna organiseras via exempelvis förslagslådor.

Bokbeståndet på främmande språk verkar många bibliotek inte kunna hålla aktuellt. Gallring, mer inköp och mera tidningsprenumerationer vore önskvärda särskilt i filialerna. Bokbeståndets aktualitet var en relevant fråga även i Christina Ekboms rapport. Det framgår av den rapporten att många folkbibliotek från Östergötlands och Jönköpings län nöjer sig med att ta hem depositioner på andra språk än svenska. Dessa depositioner består av ett begränsat antal böcker i några få genrer. På grund av detta förlorar biblioteken låntagare som inte alls är nöjda med utbudet.¹⁸³

I min undersökning kom det fram ganska tydligt att bibliotekarierna ofta tänker i schabloner när de karakteriserar olika språkgrupper: ryssarna är belästa, de från Chile behärskar svenska språket bra och lånar därför inte på spanska, andra är inte vana att använda text, osv. Bibliotekarierna verkar se på sina målgrupper som färdiga grupper. Detta gör att de inte bara har att göra med olika kulturer, utan genom dessa uppfattningar bildar också bibliotekarierna en egen sluten kultur. Det kan vara en förklaring till att de tar saker för givna (exempelvis användarnas kunskap om möjligheten av att kunna lägga fram inköpsförslag). Ganska ofta förklarar bibliotekarierna bristen på böcker eller tidskrifter på vissa språk med att låntagarna inte efterfrågar, eftersom de inte är vana läsare eller de får tillräckligt med information via andra kanaler som till

¹⁸³ Ekbom, 2003, s. 37 f.

exempel teve och parabol. Även om detta stämmer på vissa biblioteksanvändare (eller rättare sagt icke-användare) har biblioteken ett ansvar även för dem. Att personer med svensk bakgrund inte kommer till biblioteken på grund av att de har teve, paraboler och datorer hemma skulle aldrig accepteras av biblioteken. Det utarbetas olika program för att locka icke-användare till biblioteken, men ingen av bibliotekarierna berättade om liknande insatser för att öka läsandet hos icke-användarna med utländsk bakgrund.

Den flerspråkiga biblioteksverksamheten i Uppsala verkar rikta sig mot framförallt etniska minoritetsgrupper och biblioteksanvändare med utländsk bakgrund. Den kulturella mångfalden som råder på dessa bibliotek stämmer överens med Will Kymlickas synsätt på kulturell mångfald, eftersom den verkar uppstå tack vare nationella och etniska minoriteter.¹⁸⁴ Liksom bibliotekspersonalen i den brittiska rapporten sammanställd av Patrick Roach och Marlene Morrison, har bibliotekarierna i Uppsalas bibliotek också svårt ibland att arbeta med den etniska mångfalden.¹⁸⁵ De (liksom vissa av de brittiska bibliotekarierna) har som ursäkt och som förklaring att det fattas ekonomiska och mänskliga resurser för att kunna utföra ett tillräckligt bra arbete. Den brittiska rapporten uppmärksammar några brister i biblioteksarbetet kring den etniska mångfalden.¹⁸⁶ Några av dessa brister går att hitta även på biblioteken i Uppsala. Framförallt fattas det särskilda formella regler och policy för inköp av medier på främmande språk. Ett bättre samarbete mellan biblioteken och andra samhällsorganisationer skulle kanske kunna underlätta bibliotekariernas förvärvsarbete.

Kopplingen mellan formella och informella regler

I min undersökning utgick jag ifrån den institutionella teorin bland annat eftersom den kan belysa olika normer och värderingar som finns inbäddade i biblioteksinstitutioner. Undersökningen av de formella och informella reglerna kring försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska är viktig eftersom man genom dessa förstår bibliotekens normer och värderingar, vilka i sin tur påverkar mötet mellan bibliotek och användare. Biblioteksanvändarna med olika modersmål är inte alltid nöjda med medieanslaget som biblioteken erbjuder på deras språk. En konsekvens av detta

¹⁸⁴ Kymlicka, 1998, s. 18.

¹⁸⁵ Roach & Morrison, 1999, passim.

¹⁸⁶ Läs mer om detta i underkapitlet *Internationell forskning*

kan leda till att dessa användare inte längre besöker biblioteken och därmed förlorar biblioteken låntagare. Detta påpekar även Ekbom i sin undersökning, samtidigt som hon tycker att det är negativ särbehandling att hänvisa användaren till en begränsad deposition på ett fåtal böcker.¹⁸⁷

Med utgångspunkt i institutionell teori har jag kartlagt och undersökt de formella och informella reglerna som styr försörjningen av böcker och tidskrifter på främmande språk. De undersökta biblioteken visade sig ha liknande rutiner och gemensamma praktiker vid förvärv av dessa typer av medier. I vissa fall omformades dessa arbetsrutiner till formella regler. Några punkter ur medievalsprinciperna tyder på detta (exempelvis överenskommelsen att biblioteken som inte har möjlighet att köpa in böcker på främmande språk i stället ska satsa på tidskriftsprenumerationer).

Ett annat fenomen som tydligt förekom i intervjuerna var att bibliotekarierna väldigt sällan kopplade sina rutiner kring försörjningsarbete till befintliga formella regler som gällde inom hela biblioteksinstitutionen. Detta är ett bevis på att kopplingen mellan den formella och informella strukturen är lös, samtidigt som det här ömsesidiga förhållandet mellan dessa strukturer visar på biblioteksinstitutionens stabilitet. Vad gäller mötet mellan bibliotek och användare kan dock denna lösa koppling mellan formell och informell struktur ha dålig påverkan på användare om bibliotekarierna tar vissa regler, överenskommelser och arbetsrutiner för givna och därmed glömmer bort att dessa är kanske inte så uppenbara för användaren.

Skillnader mellan biblioteken

Med hjälp av institutionell teori undersöktes inte bara de gemensamma rutinerna och reglerna utan jag belyste även olikheter mellan de olika biblioteken. Det visade sig dock att de flesta undersökta biblioteken utgick ifrån samma formella regler och att arbetsrutinerna var lika. Större skillnader kan man observera mellan stadsbiblioteket och filialerna. Medan stadsbiblioteket tar hänsyn till formella regler som föreskriver ansvarsspråk för kommunerna undviker filialerna att ta hänsyn till medieförsörjningsplanen. Stadsbiblioteket kontakter oftare resurser som Internationella biblioteket och olika bokhandlare för råd, tips och inköp.

¹⁸⁷ Ekbom, 2003, s. 38.

Den största skillnaden mellan biblioteken, som informanterna själv påpekar, är kopplad till budgeten. Eftersom biblioteken tillhör de offentliga verksamheterna måste även de ta hänsyn till en ekonomi. Ofta uppkommer ekonomiska spänningar mellan att leva upp till biblioteksinstitutionens formella regler och att hålla sig inom budgeten. Bibliotekarierna försöker lösa dessa spänningar med hjälp av prioriteringar, något som oftast resulterar i att medier på främmande språk bortprioriteras till förmån för svenska medier. Dels är det skillnad mellan stadsbiblioteket och filialer, dels mellan de större och mindre filialerna. Jämfört med de andra mindre folkbiblioteken har stadsbiblioteket huvudansvaret i kommunen vad det gäller försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Budgeten gör detta möjligt, eftersom större delen av pengarna går till stadsbiblioteket. De större filialerna, särskilt Gottsundabiblioteket men även Gränbybiblioteket, har också möjlighet att köpa in böcker och prenumerera på tidskrifter på främmande språk. De mindre biblioteken såsom Eriksbergsbiblioteket och Sävjabiblioteket arbetar knappt med försörjning av vuxenmedier på främmande språk på grund av den smala budgeten. Därför finns det skillnad mellan lokala vanor: medan stadsbiblioteket vänder sig till större auktoriteter (till exempel Internationella biblioteket, Immigrant institutet) och andra informella kanaler (olika bokhandlare och andra kontaktpersoner), rådfrågar filialerna i första hand stadsbiblioteket vid behov av bedömning eller inköp på främmande språk.

Hjälpmedel för förbättring av försörjningsarbetet

Det visade sig genom intervjuerna att biblioteken inte alltid har något effektivt system för att bevaka utlån. Därmed kan de inte heller ta reda på användarnas behov vad det gäller böcker och tidskrifter på främmande språk. Sådana system vore nyttiga både för bibliotekarierna och för användarna. Enligt ett tillägg i bibliotekslagen ska dock kommuner och landsting efter den 1 januari 2005 anta planer för biblioteksverksamheterna. Biblioteksplanen anses vara ett redskap för att ta tillvara befintliga biblioteksresurser, skapa beredskap för framtidens krav och för att stimulera till utveckling. Svensk biblioteksörening definierar en biblioteksplan på följande sätt:

Med en biblioteksplan avses ett politiskt förankrat styrande dokument som omfattar en analys av det samlade biblioteksbehovet i en kommun och åtgärder för hur dessa behov

skall tillgodoses. Denna biblioteksplan skall förutom folkbiblioteksverksamheten också innefatta biblioteksbehovet vad gäller utbildning, omsorg, vård och näringsliv.¹⁸⁸

Trots lagen saknas fortfarande biblioteksplaner i många av Sveriges kommuner. Uppsala kommun är dock en av de kommunerna som uppger att arbete med biblioteksplan pågår.¹⁸⁹ Denna biblioteksplan skulle kunna vara ett bra hjälpmedel för att kartlägga behovet på olika språk och för att planera åtgärder för tillgodoseende av dessa behov.

Gemensamma arbetsrutiner för bibliotekspersonalen vore också önskvärda för att kunna undvika situationer då biblioteksanvändarnas önskemål inte går att uppfylla på grund av otillräcklig information. Scenariot med bristande rutiner vid receptionen ska inte upprepas när användarna lägger fram inköpsförslag på en tidskrift på portugisiska men sedan bibliotekarierna inte vet vilken sorts portugisiska denna var intresserad av. Därför måste bibliotekarier och biblioteksassistenter (som oftast arbetar i receptionen) samarbeta för att komma överens om bättre rutiner när de tar emot inköpsförslag på främmande språk.

Bibliotekariernas främsta hjälpmedel vid inköp av böcker visade sig vara BTJ:s sambindningslista. Vid försörjning av böcker på främmande språk har den ansvariga bibliotekarien ett stort antal titlar på ett antal främmande språk att ta ställning till. Detta måste vara svårt eftersom bibliotekarien är tvungen att både orientera sig i utgivningen och bedöma varje enskilt verk. Recensionerna i sambindningslistan kan därför vara ett mycket bra hjälpmedel vid inköp av medier på svenska, men frågan är om den fungerar lika bra vid inköp av medier på främmande språk (särskilt på mindre språk). Att gå igenom listans erbjudanden, läsa bedömningarna och beställa böckerna från BTJ är välfungerande rutiner vid inköp av svenska böcker. Många av de intervjuade bibliotekarierna uttryckte dock missnöje vad det gäller sambindningslistans erbjudande av medier på främmande språk. Trots detta missnöje fortsätter de att bläddra igenom listan varannan vecka. Frågan är varför bibliotekarierna inte ser sig om efter något annat hjälpmedel i stället. Är det på grund av att BTJ anses vara en auktoritet inom området eller på grund av att det helt enkelt inte finns något bättre resurs? Jag misstänker att det är både och. En lösning vore i detta fall att försöka sammanställa en liknande lista med flera språk och flera

¹⁸⁸ Svensk Biblioteksforening <http://www.biblioteksforeningen.org/organisation/verksam/index.html>, 070614

¹⁸⁹ Svensk Biblioteksforening <http://www.biblioteksforeningen.org/kampanj/bibplan/kommuner.html>, 070614

lektörsomdömen med böcker och andra medier. Om det är brist på ett sådant hjälpmedel i Uppsalas bibliotek kan man misstänka att det vore önskvärt även på andra folkbibliotek i landet.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att undersöka regler och praktiker kring försörjningen av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska på några folkbibliotek i Uppsala. Undersökningen som bestod av sex kvalitativa intervjuer och en informell diskussion med ansvarige bibliotekarier på fem folkbibliotek utgick huvudsakligen från följande frågeställningar:

Vad finns det för formella och informella regler vid försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska?

Vad har bibliotekarien för hjälpmedel vid förvärv på främmande språk som hon/han inte behärskar själv?

Vilka faktorer påverkar utbudet av böcker och tidskrifter på främmande språk på folkbiblioteken i Uppsala?

Hur uppfattar bibliotekarierna medieförsörjningen på andra språk än svenska vad gäller dess målgrupper och vikt?

Undersökningen byggdes på institutionell teori för att kunna studera principer, normer, formella och informella regler inom biblioteksinstitutionen. Resultatet visade att de formella reglerna är väl inbyggda i de dagliga arbetsrutinerna och bibliotekarierna inte alltid har reglerna i åtanke när de handlar i praktiken. Deras överenskommelser, värderingar och rutiner (d v s informella regler) bygger däremot på explicit inte nämnda formella regler. Några av dessa formella regler gäller i alla biblioteksinstitutioner över hela Sverige såsom bibliotekslagen och medieförsörjningsplanen, medan andra är lokala formella regler såsom medieurvalsprinciperna, budgetregler samt övriga kommunala regler. De informella reglerna kretsar kring kontakter och hjälpmedel som kan underlätta bibliotekariernas förvärvsarbete. Faktorerna som påverkar detta arbete är framförallt budgeten men också bristen på inköpskanaler, olika kulturfrågor och språk.

Bibliotekarierna uppfattar den flerspråkiga biblioteksverksamheten som nödvändig och försörjningen med böcker och tidskrifter anses vara mycket viktig med tanke på den främsta målgruppen d v s användare med utländsk bakgrund.

Det visade sig dock i undersökningen att brister både beträffande formella och informella regler försvårar bibliotekens arbete med böcker och tidskrifter på andra språk än svenska. Därför vore tydligare regler (speciellt gällande medier på främmande språk), bättre språkstatistik och omvärldsbevakning samt pålitliga inköskanaler önskvärt för att kunna tillgodose alla användarnas behov av medier.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material i uppsatsförfattarens ägo

Intervju med informant 1, 2007-03-13

Intervju med informant 2, 2007-03-13

Intervju med informant 3, 2007-03-14

Informell diskussion med informant 4, 2007-03-14

Intervju med informant 5, 2007-03-15

Intervju med informant 6, 2007-03-15

Intervju med informant 7, 2007-03-20

Brevkontakt mellan uppsatsförfattaren och Thomas Brylla 2007-05-16

Thomas Bryllas föreläsning vid Uppsala universitet: *Förvärvsfrågor för folkbibliotek*, oktober 2005

Tryckt material

Audunson, Ragnar, *Change processes in public libraries. A comparative project within an institutionalist perspective* (Oslo 1996).

Berger, Ågot, *Mangfoldighedens biblioteker. Flersproglig biblioteksbetjening i Danmark* (København 2001).

Biblioteket mitt i världen. Flerspråkig biblioteksverksamhet (Lund 1998).

Blomquist, Christine, *I marknadens namn. Mångtydiga reformer i svenska kommuner* (Stockholm 1996).

Borevi, Karin, *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället* (Uppsala 2002).

Brorström, Björn, *Institutioner och institutionell förändring. Perspektiv, teori och tillämpning på kommunal utveckling* (Göteborg 1999).

Brorström, Björn & Siverbo, Sven, *Institutioner och individer. Om utveckling i framgångsrika kommuner* (Lund 2001).

- Ekbom, Christina, *Var femte låntagare. Medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län* (Linköping 2003).
- En gång invandrare, alltid invandrare? Medieförsörjning till personer med utländsk bakgrund* (Lund 1990).
- Enström, Peter, "Folkbibliotek i förändring. Nödvändighet, möjlighet eller bara tillfällighet". *Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen. Aktuell forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap*, red. Lars Höglund (Borås 1995), s. 205-217.
- Frirum til integration. En undersøgelse af de etniske minoriteters brug af bibliotekerne* (Århus 2001).
- Golrang, Akbar, *Iranska invandrare och svenska bibliotek. En sociokulturell studie* (Lund 1997).
- "Hemspråksundervisning för invandrabarn". Regeringens proposition 1975/76: 118.
- Heyman, Anna-Greta, *Invanda kulturer och invadrarkulturer* (Stockholm 1983).
- Höglund, Lars "Ändrade biblioteks- och informationsvanor". *Ju mer vi är tillsammans. Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*, red. Sören Holmberg & Lennart Weibull (Göteborg 2004), s. 309-318.
- Jennische, Rikard, *De nationella minoriteterna och folkbiblioteken. Folkbibliotekens hantering av nationella minoritetsfrågor i ljuset av Sveriges officiella minoritetspolitik*, Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid Inst. för ABM vid Uppsala universitet, nr 2004: 200.
- Johansson, Roine, *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen* (Lund 2002).
- Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Lund 1997).
- Kvalitativa studier i teori och praktik*. red. Per-Gunnar Svensson & Bengt Starrin (Lund 1996).
- Kymlicka, Will, *Mångkulturellt medborgarskap* (Nora 1998).
- Litteraturens gränsland: invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, red. Satu Gröndahl (Uppsala 2002).
- Malm, Krister, "Mångkulturella institutioner eller institutionernas mångfald". *Mångfald i kulturlivet*, red. Oscar Pripp (Tumba 2004), s. 107-112.
- Medievalsprinciper för Uppsala stadsbibliotek* (Uppsala 2004).
- Minoriteternas medier. Kartläggning och analys av situationen för medier som främst riktar sig till invandrare och nationella minoriteter i Sverige* (Stockholm 2002).

- Nee, Victor, "Sources of New Institutionalism". V. Nee & M. C. Brinton (Eds.), *The new institutionalism in sociology* (Stanford Calif. 2001) s. 1-17.
- New methods and new media in library services to multicultural populations. The proceedings of the seminar, Eskilstuna, Sweden, August 15-17, 1990* (Eskilstuna 1991).
- North, Douglas, C. *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. (Stockholm 1993).
- Peralta, Amanda, "Mångfald och möjligheter". *Bibliotek – mötesplats i tid och rum. En bok om demokrati* (Lund 2000), s. 118-137.
- Roth, Hans Ingvar, *Mångkulturalismens utmaningar* (Lund 2005).
- Scott, Richard, W, *Institutions and organizations* (Thousand Oaks, Calif. 1995).
- "SOU 1996: 55". *Statens offentliga utredningar* (1996).
- "SOU 1997: 82". *Statens offentliga utredningar* (1997).
- Sveningsson, Malin, Lövheim, Mia & Bergquist, Magnus, *Att fånga Nätet. Kvalitativa metoder för Internetforskning* (Lund 2003).
- Svensson, Malin, "Att utnyttja de andras kompetenser är det värdefulla". *En professionsteoretisk undersökning av personalens kunskaper i en mångspråkig biblioteksverksamhet*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid Inst. för ABM vid Uppsala universitet 2004: 231.
- Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer* (Lund 1997).
- Ungdom, kulturmöten, identitet*. red. Nader Ahmadi (Stockholm 1998).

Elektroniskt material

- Acevedo, Oriana & Bresnahan, Kathleen, *Providing and promoting public library services to a culturally diverse New South Wales* (Sydney 2003)
- Hämtat från
<http://www.sl.nsw.gov.au/pls/publications/papers/pdf/provide.pdf>.
- Bibliotekslag 1996: 1596. Hämtat från Kungliga biblioteket:
<http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm>.
- Bibliotekstjänst <http://www.btj.se>
- Hedermark, Åse, "Mötet mellan folkbibliotek och användare". *Svensk Biblioteksforskning* (2005) vol. 15:1. s. 7-16. Hämtat från
<http://www.hb.se/bhs/svbf/arkiv/asehed.pdf>
- Infosökaren: <http://www.infosokaren.se/infokallor.asp>. Hämtat 2007-05-11.
- Internationella biblioteket: <http://www.interbib.se/default.asp?id=5121>.

Nationalencyklopedins Internettjänst, www.ne.se

Roach, Patrick & Morrison, Marlene, "Pursuing of wind of change. Public library services in a multicultural Britain", *Asian Libraries* (1999) vol. 8: 4, s. 112-117. Hämtat från: <http://www.emeraldinsight.com.ezproxy.its.uu.se/Insight/viewPDF.jsp?FileName=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/1730080402.pdf>

Stockholms stadsbibliotek:

<http://www.ssb.stockholm.se/templates/OneColumn.asp?id=6687>. Hämtat 2006-11-30.

Svensk Biblioteksforening: <http://www.biblioteksforeningen.org>. Hämtat 2007-06-14.

Uppsala produktion vård och bildning:

http://www.uppsala.se/uppsala/templates/StandardPage_3244.aspx. Hämtat 2007-05-11

Bilaga

Intervjuguide

1. Presentation/Arbetsituation

Hur lång tid har du jobbat med förvärv av böcker/tidskrifter på andra språk än svenska?

Målet med verksamheten

2. Tillvägagångssätt

Beskriv hur du går till väga vid förvärv

- hänsyn till efterfråga
- bedömning av medier på ett språk som man inte behärskar själv
- hur bestämmer man om att köpa in en bok/prenumerera en tidskrift på andra språk än svenska?
- samarbete med andra bibliotek vid inköp

Olika typer av förvärv (inköp, gåvor)

Problem

3. Hjälpmedel

Svårigheter

Hjälpmedel

- befintliga hjälpmedel
- önskade hjälpmedel
- samarbete mellan olika bibliotek (t ex i form av fjärrlån)
- samarbete med bibliotek, bokförlag, bokhandlare från andra länder

4. Faktorer som påverkar medieutbudet på främmande språk

Budget (Finns det en särskilt budget som är utsatt för medieförsörjning på andra språk än svenska? Är du nöjd med budgeten?)

Språk

- olika språk som representeras på biblioteket
- ansvarsspråk

- skillnader vid bedömning av inköp på de olika språken
- prioriterade språk
- förhållningssättet till nationella minoritetsspråken; skillnader vid förvärv av dessa språk och andra främmande språk

Språkkunskaper

Etniska grupper i Uppsala/i olika stadsdelar

Övrigt

5. Formella och informella regler som styr arbetet

Formella regler

- styrdokument
- speciella regler som gäller enbart förvärv av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska

Hur påverkar reglerna arbetet med förvärv? Försvårar/Underlättar det?

På vilket sätt?

Förekommer det någon gång att du inte tar hänsyn till de nedskrivna reglerna vid förvärv? Varför? Enligt vilka principer/Hur handlar du i sådana fall?

Informella regler (arbetsrutiner, traditioner, överenskommelser, värderingar)

6. Bibliotekariernas egna uppfattningar om medieförsörjningen på andra språk än svenska

- om regler
- om vikten med medieförsörjning på andra språk än svenska
- om språkgrupper
- om målgrupper
- om förbättringar